Brouwerijsite
(Kortemark, West-Vlaanderen)

Projectcode: 2016I229
November 2016

ARCHEOLOGIENOTA
BUREAUONDERZOEK (FASE 0)
DEEL 1: RESULTATEN VAN HET BUREAUONDERZOEK

Colofon

Ruben Willaert bvba
Ten Briele 14 bus 15
8200 Sint-Michiels-Brugge

Auteurs: Janiek De Gryse, Clara Thys, Joren De Tollenaere, Aaron Willaert
Wetenschappelijke begeleiding: Dieter Demey
© Ruben Willaert bvba, Sint-Michiels-Brugge, 2016
Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Ruben Willaert bvba.

Ruben Willaert bvba aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

INHOUDSTAFEL

Deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek 5

1.1 Beschrijvend gedeelte 5

1.1.1 Administratieve gegevens 5
1.1.2 Juridische context 7
1.1.3 Onderzoekskader 8
1.1.4 Ruimtelijke situering 8
1.1.5 Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief 10
1.1.6 Archeologisch potentieel 11
1.1.6.1 Methode 11
1.1.6.2 Fysisch geografische situatie 11
1.1.6.3 Bekende archeologische vindplaatsen 11
1.1.6.4 Archeologische indicatoren en cultuurhistorisch kader 11
1.1.6.5 Verstoringshistoriek 12

1.2 Assessmentrapport 13

1.2.1 Beschrijving aardwetenschappelijke gegevens 13
1.2.1.1 Traditionele landschappenkaart (geomorfologie) 14
1.2.1.2 Geologie 15
1.2.1.2.1 Tertiair 15
1.2.1.2.2 Quartair 16
1.2.1.3 Bodem 17
1.2.1.3.1 Bodemtypes 17
1.2.1.3.2 Bodemerosie 18
1.2.1.4 Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV) en hoogteverloop 19
1.2.1.5 Hydrografie 21
1.2.2 Gekende archeologische waarden 22
1.2.2.1 Historisch en cartografisch onderzoek 22
1.2.2.1.1 Historische achtergrond 22
1.2.2.1.2 Historische kaarten 24
1.2.2.1.3 Huidige gebruik en verstoringen 26
1.2.2.2 Beschrijving van de gekende archeologische waarden 30
1.2.2.3 Projectgebied gesitueerd ten aanzien van zijn landschappelijk en culturele kader 33

1.3 Conclusie en syntheseplan 33

1.3.1 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek 35
1.3.2 Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek 35

Deel 3: Bibliografie 36

Deel 4: Bijlagen 37

FIGURENLIJST (2016I229)

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers (Bron: Geopunt).....6
Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt).....6
Figuur 3: projectgebied en vermoedelijk verstoorde zones weergegeven op de orthofoto. 7
Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 (Bron: Geopunt) 9
Figuur 5: Projectgebied weergegeven op de traditionele landschappenkaart (bron: Geopunt).....14
Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (bron: Geopunt).....15
Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (bron: Geopunt). 16
Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de bodemkaart (bron: Geopunt). 17
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016) (bron: Geopunt). 18
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt). 19
Figuur 11: Hoogteverloop van het projectgebied (van zuidoost naar noordwest) volgens de profiellijn weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).....20
Figuur 12: Projectgebied weergegeven met de verschillende waterlopen op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt). 21
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt) 24
Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt) 25
Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart 1842-1879 (Bron: Geopunt) 26
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt) 27
Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt) 28
Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt).....28
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt).....29
Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 (Bron: Geopunt) 29
Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt) 30
Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 t.a.v. zijn cultuurhistorisch kader (Bron: Geopunt) 33
Figuur 23: syntheseplan. 35

TABELLENLIJST (2016I229)

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek. 5
Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens. 13
Tabel 3: Overzicht van de historische situatie van de historische kaarten. 26
Tabel 4: Overzicht van de aanwezige CAI. 30

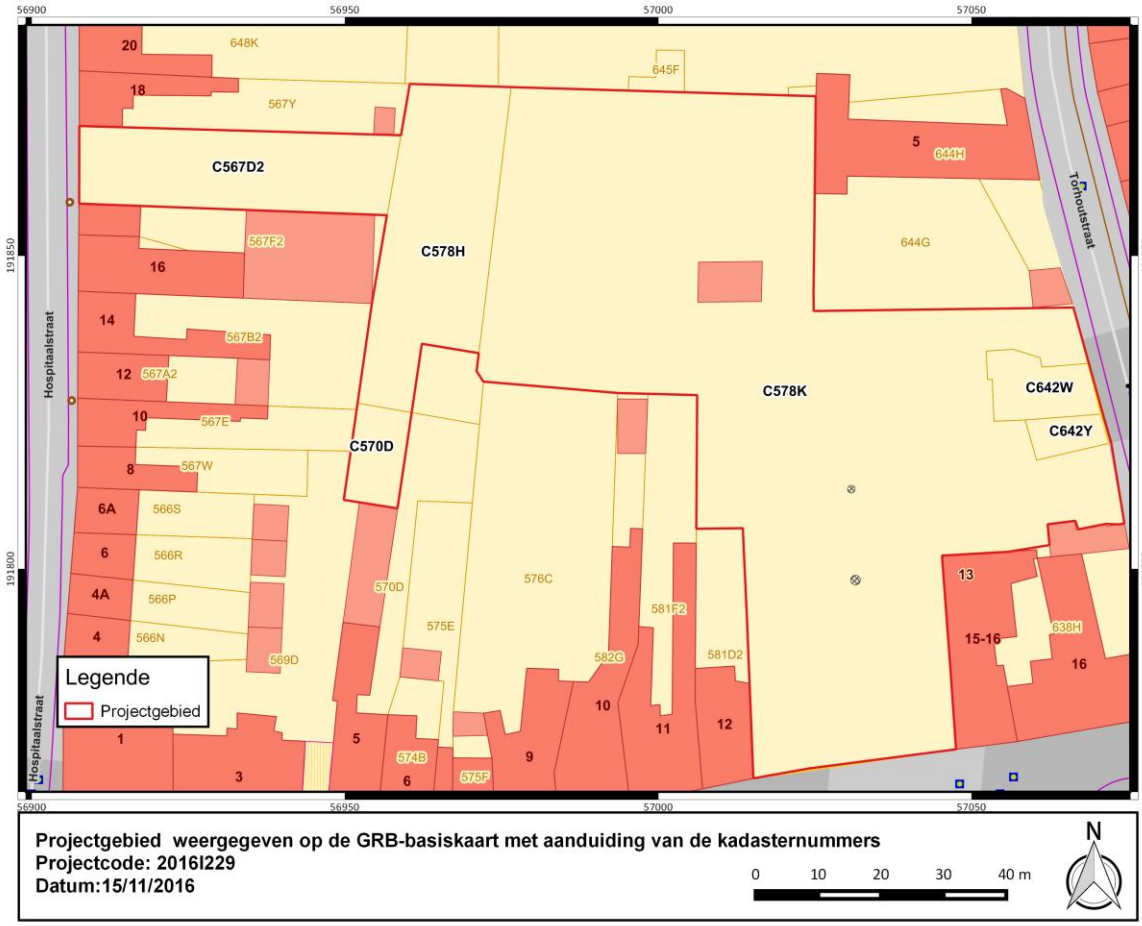
Deel 1: Resultaten van het bureauonderzoek

1.1 Beschrijvend gedeelte

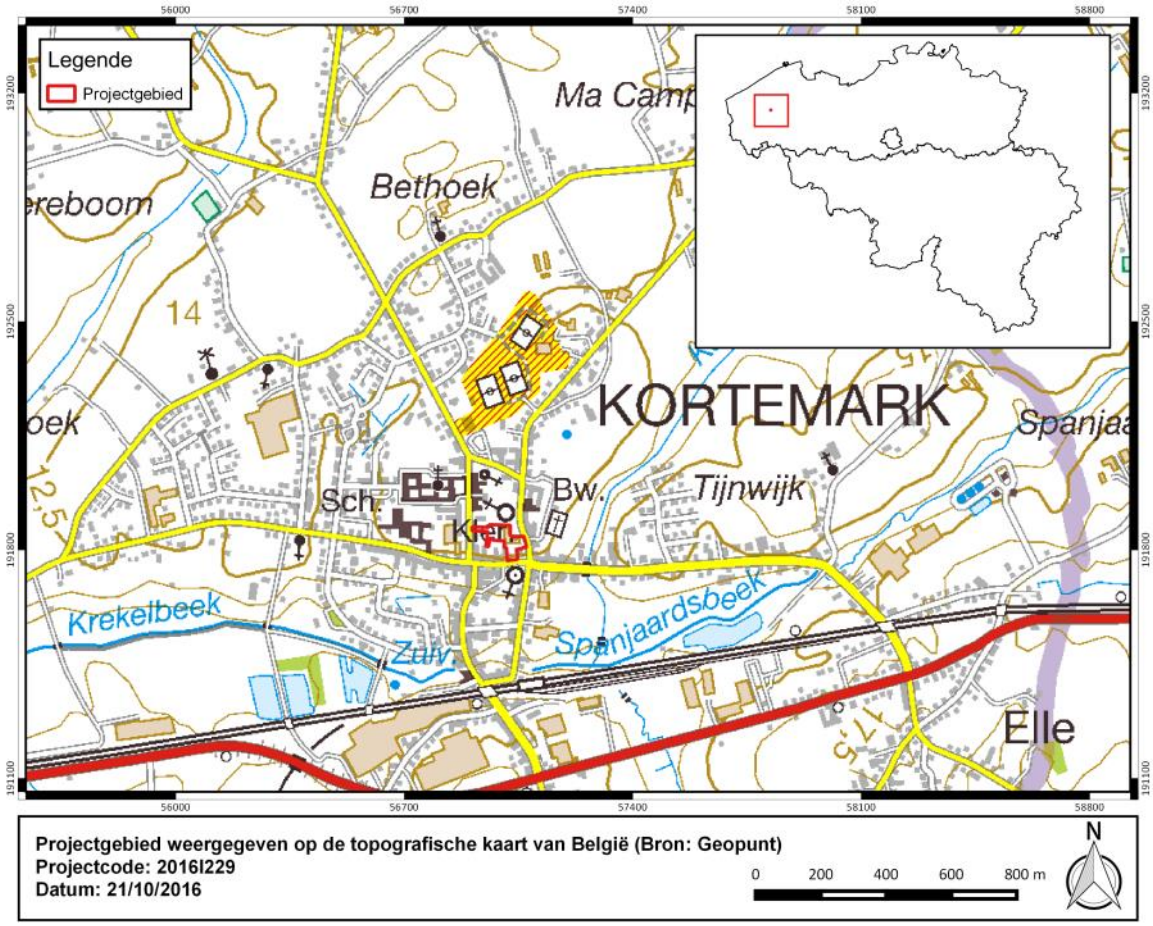
1.1.1 Administratieve gegevens

Tabel 1: Administratieve gegevens: De administratieve gegevens identificeren de actoren die betrokken zijn bij het vooronderzoek en de locatie van het vooronderzoek.

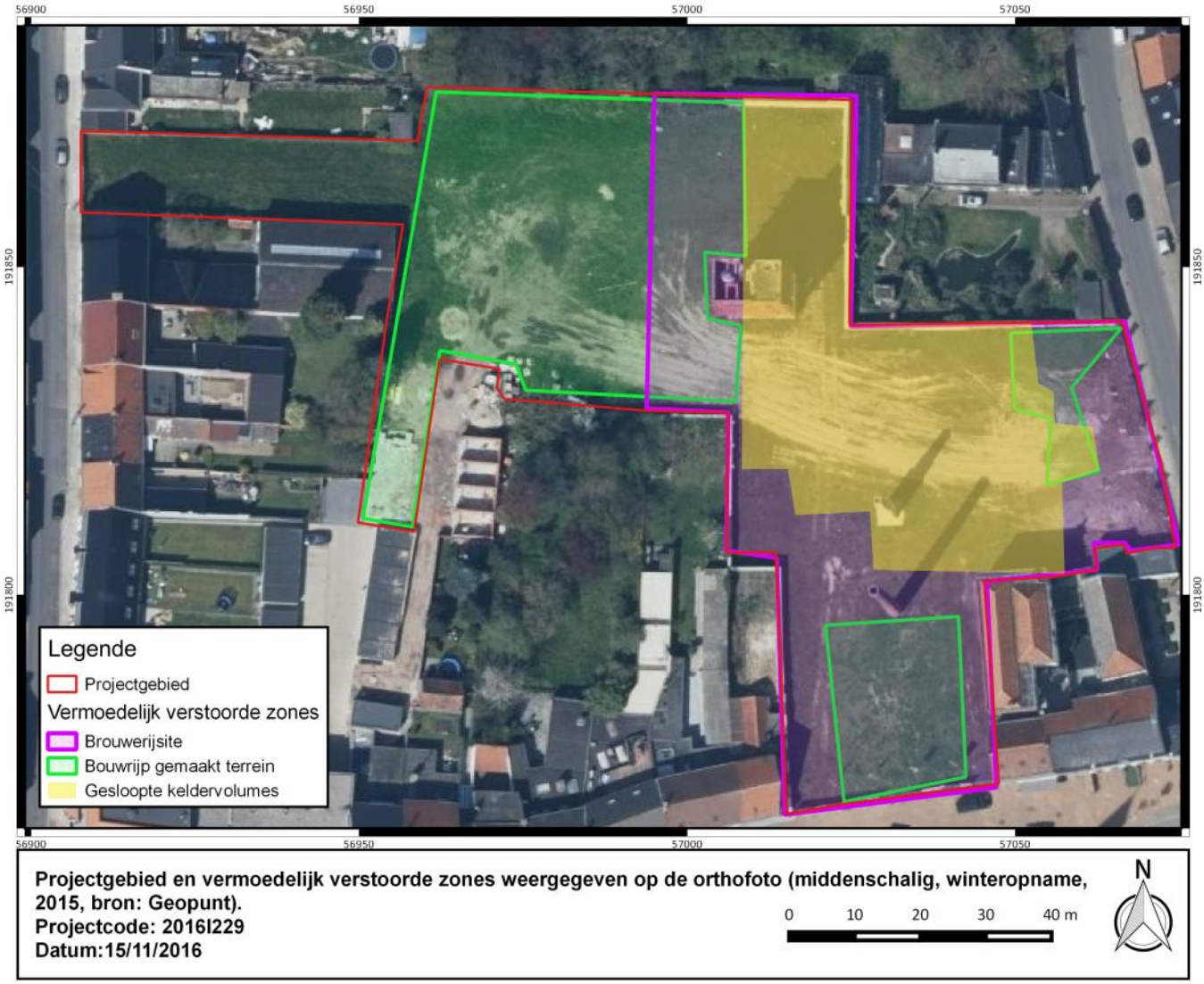
a) Projectcode	2016I229	
b) Het eventuele nummer van het wettelijk depot of het buitenlandse equivalent hiervan	/	
c) De naam en het erkenningsnummer van de erkende archeoloog	Janiek De Gryse OE/ERK/Archeoloog/2015/00043	
d) De locatie van het vooronderzoek met vermelding van:	Provincie	West-Vlaanderen
	Gemeente	Kortemark
	Deelgemeente	
	Postcode	8610
	Adres	Torhoutstraat
	Toponiem	Brouwerijsite
	Bounding box (Lambertcoördinaten)	X_{min} = 56902 Y_{min} = 191760 X_{max} = 57079 Y_{max} = 191883
e) Het kadasterperceel met vermelding van gemeente, afdeling, sectie, perceelsnummer of -nummers en kaartje	Afd. 1, Sectie C. nr's 567D2, 578H, 570D, 578K, 642W, 642Y ; Figuur 1	
f) Een topografische kaart van het onderzochte gebied waarvan de schaal afgestemd is op de grootte van het projectgebied	Figuur 2	
g) De begin- en einddatum van de uitvoering van het onderzoek	November 2016	
h) De relevante termen uit de thesauri bij de Inventaris Onroerend Erfgoed die van toepassing zijn op het onderzochte gebied, de eventuele archeologische site en het onderzoek zelf	Bureauonderzoek	
i) Overzichtsplan met afbakening van verstoorde zones	Figuur 3	

Figuur 1: Projectgebied weergegeven op de GRB-basiskaart met aanduiding van de kadasternummers (Bron: Geopunt)

Figuur 2: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België (Bron: Geopunt)

Figuur 3: projectgebied en vermoedelijk verstoorde zones weergegeven op de orthofoto.

1.1.2 Juridische context

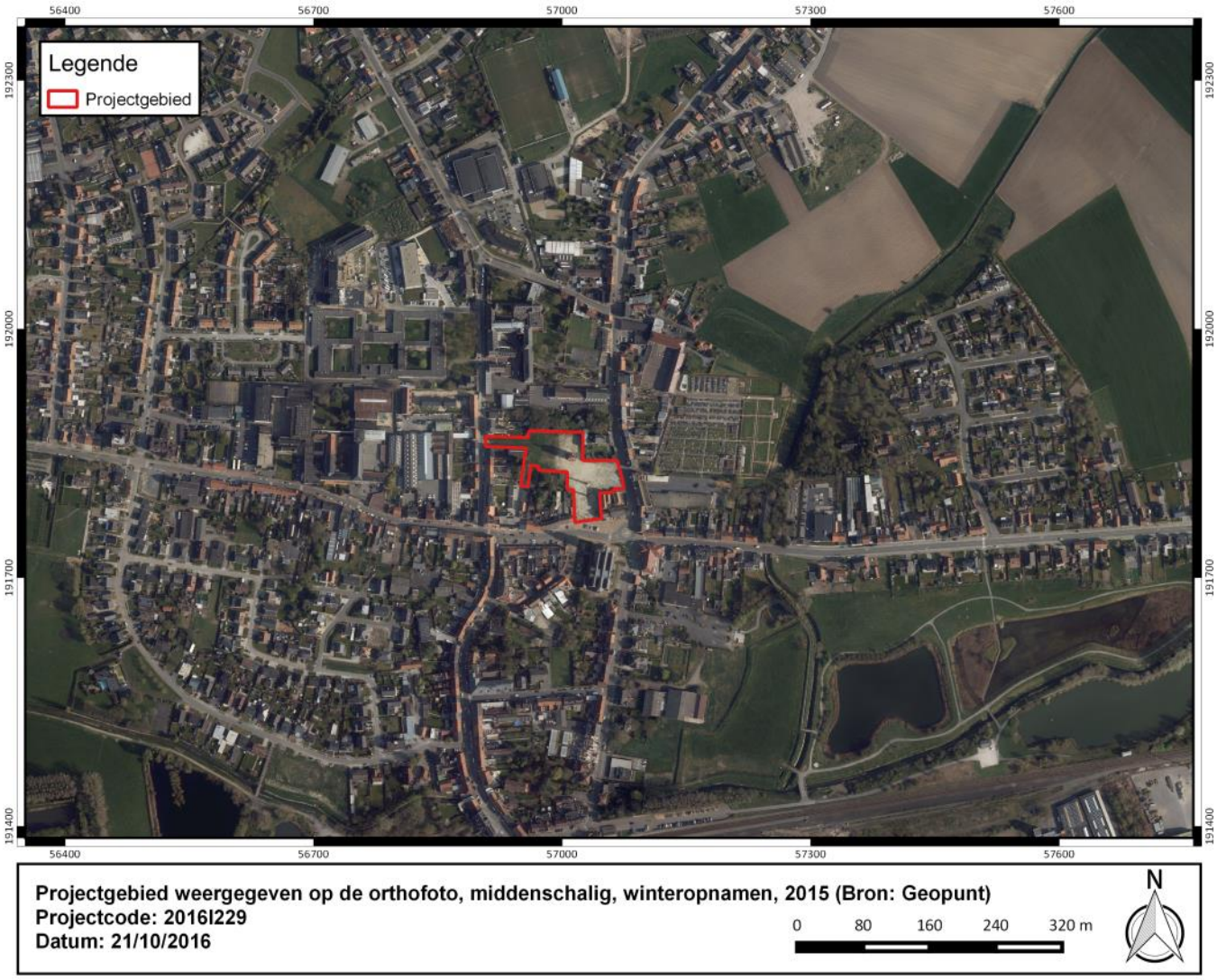
Het projectgebied bevindt zich volgens het gewestplan in een gebied bestemd als woonzone. Het projectgebied bevindt zich bovendien noch in een archeologische site, noch in een vastgestelde archeologische zone, noch in een gebied waar geen archeologie te verwachten valt. Deze archeologienota wordt opgemaakt naar aanleiding van een geplande stedenbouwkundige vergunningsaanvraag waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000 m^2 of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000 m^2 of meer bedraagt.
De oppervlakte van het plangebied in kwestie bedraagt 0.7 ha en de ingreep in de bodem bedraagt meer dan 1000m^2; vandaar is men verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

1.1.3 Onderzoekskader

Aanleiding van onderhavig bureauonderzoek vormt de geplande realisatie van appartementsgebouwen, een woonzorgcentrum, assistentiewoningen, commerciële ruimtes en een gemeentelijke bibliotheek. Het projectgebied wordt in deze studie Kortemark Brouwerijsite genoemd.
Met onderhavig bureauonderzoek wordt de eerste stap gezet van archeologisch vooronderzoek met het oog op het bekomen van een bekrachtigde archeologienota en aldus de behartiging van de archeologische belangen binnen de planrealisatie conform het actueel Vlaams erfgoedbeleid.
Het archeologisch vooronderzoek betracht vooreerst archeologische artefacten en sites op te sporen binnen de grenzen van Kortemark Brouwerijsite. Finaal formuleert het archeologisch vooronderzoek een beargumenteerde inschatting van het potentieel voor kennisvermeerdering van eventueel aanwezige archeologische resten binnen de grenzen van het projectgebied en hoe hiermee om te gaan in het kader van de planuitvoering.
Er werd in het verleden geen archeologisch onderzoek uitgevoerd binnen de grenzen van de planlocatie.

1.1.4 Ruimtelijke situering

Het projectgebied is gelegen in Kortemark, centraal in de provincie West-Vlaanderen. De locatie is omgeven door de Markt in het zuiden, de Torhoutstraat in het oosten en de Hospitaalstraat in het westen. Ca. 300 meter ten noorden ligt de Processiestraat. Het onderzoeksterrein ligt binnen de dorpskern van de gemeente.

Figuur 4: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 (Bron: Geopunt)

1.1.5 Geplande ingrepen en hun impact op het bodemarchief

De opdrachtgever voorziet een realisatie van appartementsgebouwen, een woonzorgcentrum, assistentiewoningen, commerciële ruimtes en een gemeentelijke bibliotheek. Dit gaat gepaard met enkele groenzones en parking, zowel bovengronds als ondergronds. Op het bijgeleverd plan zijn de verschillende gebouwen aangeduid inclusief de uit te graven dieptes. De opbouw en indeling van de gebouwen is als volgt:

- Gebouw A (aan de markt): 10 appartementen met op gelijkvloers 2 commerciële ruimtes en doorgang naar het binnengebied. Hiervoor werd de bouwvergunning reeds aangevraagd en verkregen.
- Gebouw B: ondergrondse parking, woonzorgcentrum met 31 kamers en 9 assistentiewoningen
- Gebouw C/D: gemeentelijke bibliotheek op niveau 0 en niveau +1, 2 appartementen op het dak van de bibliotheek (niveau +2). De bestaande mouttoren wordt geïntegreerd in het gebouw en hier worden 3 lofts ingericht boven elkaar.
- Gebouw E: 21 assistentiewoningen
- Gebouw F: 2 appartementen

Oppervlakte: 7.256,4 m²

De ruimte tussen de gebouwen wordt openbaar domein. Daarnaast zijn er 3 zones voorzien met bovengrondse parkeerplaatsen: aan gebouw A 5 plaatsen, aan gebouw B 6 plaatsen, aan gebouw F 13 plaatsen.

1.1.6 Archeologisch potentieel

1.1.6.1 Methode

Het archeologisch potentieel drukt een verwachting uit ten aanzien van voorkomen, aard, gaafheid en conservering van de archeologische resten in de ondergrond van de planlocatie. Het archeologisch potentieel is gebaseerd op vier variabelen: fysisch-geografische situatie, bekende archeologische vindplaatsen, archeologische indicatoren en verstoringshistoriek.

1.1.6.2 Fysisch geografische situatie

Geologische, geomorfologische en bodemkundige data informeren over de genese van het landschap in het plangebied, de bodemopbouw en de ligging en de stratigrafische positie van sedimenten waarin archeologische fenomenen kunnen voorkomen. Een aantal (prehistorische) vindplaatstypen kunnen bovendien uitgesproken gekoppeld worden aan specifiek aanwijsbare landschapsvormen. De aardkundige data laten ook toe om een verwachting te formuleren ten aanzien van de verschijningsvorm, d.i. de conserveringsgraad van het archeologische erfgoed. Het projectgebied Kortemark Brouwerijsite wordt gekenmerkt door een lage densiteit aan bebouwing in het verleden. Daarom heeft het bureauonderzoek als bijkomend doel de landschappelijke opbouw en het landgebruik van het gebied te kennen. Daarvoor wordt bijzondere aandacht besteed aan de relevante ecologische en aardkundige gegevens en bronnen.
Volgend kaartmateriaal werd geconsulteerd t.b.v. de aardkundige analyse van de projectlocatie:

- Tertiair geologische kaart van Vlaanderen
- Quartair geologische kaart van Vlaanderen
- Bodemkaart
- Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen
- Hydrografische kaart van Vlaanderen
- Bodemerosie kaart
- Geomorfologische kaart

1.1.6.3 Bekende archeologische vindplaatsen

Dit wijst op vindplaatsen waar de fysieke neerslag van menselijke activiteiten uit het verleden reeds werd vastgesteld en gedocumenteerd. Om een overzicht te krijgen van de bekende archeologische vindplaatsen binnen het projectgebied werd de Centrale Archeologische Inventaris van Agentschap Onroerend Erfgoed geraadpleegd.

1.1.6.4 Archeologische indicatoren en cultuurhistorisch kader

Archeologische indicatoren omvatten diverse datacategorieën zoals resultaten van non-intrusieve archeologische prospectietechnieken (bijvoorbeeld vondstmeldingen van metaaldetectie), toevallige vondsten bij niet-archeologische graafwerken, maar vooral ook historisch-cartografische, iconografische data en fotocollecties.
Om bij deze casus inzicht te verwerven over de archeologische indicatoren in het plangebied werd onderstaand historisch kaartmateriaal geanalyseerd:

- Kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden, opgenomen op initiatief van de graaf de Ferraris (1771-1778)
- Atlas der Buurtwegen uit ca. 1841
- Kadasterkaart van Philippe-Christian Popp (1842-1879)

Op basis van dit kaartmateriaal kan het landgebruik vanaf de tweede helft van de 18de eeuw vastgesteld worden en de eventuele gevolgen ervan op het archeologisch bodemarchief ingeschat worden.

Deze gegevens werden aangevuld met informatie afkomstig uit archeologische en historische literatuur, daarnaast is ook gebruik gemaakt van data over de lokale toponymie en geschiedenis.
De keuze van de bronnen is gebaseerd op graad van relevantie en toegankelijkheid.

Om het cultuurhistorische kader van het projectgebied in kaart te brengen, werd het kaartmateriaal beschikbaar op Geoportaal geconsulteerd.

1.1.6.5 Verstoringshistoriek

De verstoringsgraad van de planlocatie bepaalt in belangrijke mate de gaafheid en bewaringsgraad van het archeologische bodemarchief. Om een correcte inschatting van de verstoring van de bodem te kunnen maken kunnen allerhande bronnen van pas komen. Zo kan mondelinge informatie van vroegere gebruikers of bewoners, verslagen van bodemonderzoeken of informatie uit de aardwetenschappelijke kaarten een grote rol spelen bij het correct inschatten van de aanwezigheid en van de bewaringstoestand van de archeologische resten.

Om deze verstoring optimaal te kunnen inschatten werd een plaatsbezoek uitgevoerd.

1.2 Assessmentrapport

Het assessmentrapport omvat alle relevante gegevens die over het projectgebied verzameld kunnen worden uit toegankelijke literatuur en kaartmateriaal, die bijdragen tot het gefundeerd inschatten van het archeologisch potentieel van het plangebied. Om dit laatste te bereiken worden de verzamelde gegevens met elkaar vergeleken, geconfronteerd en samengelegd. Dit rapport heeft als doel het plangebied binnen zijn archeologisch en landschappelijk kader te plaatsen, rekening houdend met de geplande bodemingrepen. De studie maakt gebruik van verschillende datasets, waarbij het uitgangspunt steeds het ontwerpplan van de toekomstige bodemingrepen is. Dit ontwerpplan wordt telkens geprojecteerd op de geologische, bodemkundige en historische kaarten. Alle kaartmateriaal werd vervaardigd met behulp van QGIS, een geografisch informatiesysteem.
Op basis van deze assessment van het projectgebied kan een gegronde argumentatie opgesteld worden over de noodzaak en het nut van al dan niet verder te nemen archeologische maatregelen, die uiteengezet worden in deel 2: het programma van maatregelen.

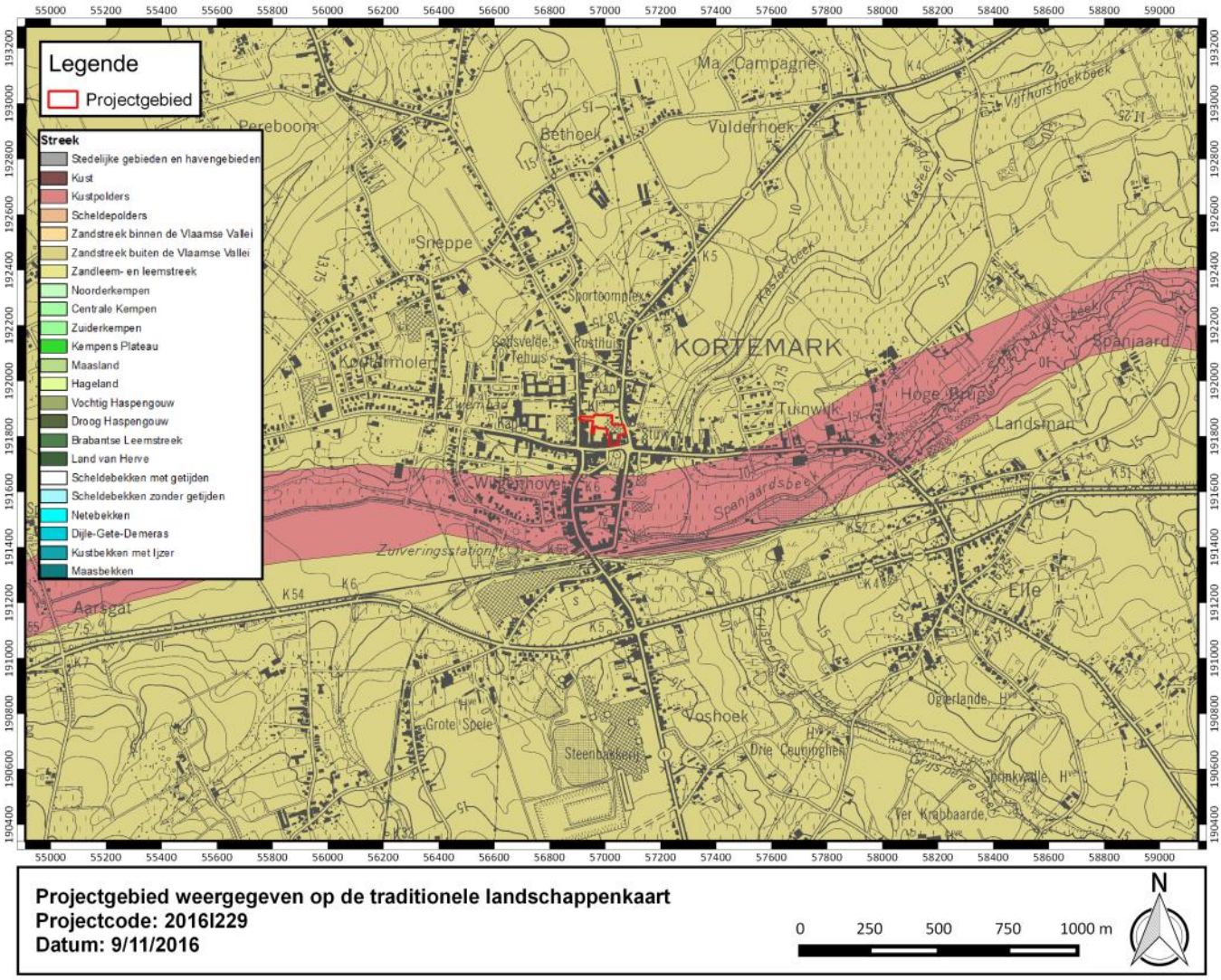
1.2.1 Beschrijving aardwetenschappelijke gegevens

Tabel 2: Overzicht van de aardwetenschappelijke gegevens.

Bron	***Informatie***
Traditionele landschappenkaart	Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei
Tertiair	Lid van Kortemark (Formatie van Tielt)
Quartair	Type 3: fluviatiele afzetting/eolische afzetting Type 1: eolische afzetting
Bodemtypes	OB
Potentiële bodemerosie	Verwaarloosbaar tot laag
Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen	Gemiddelde hoogte ca. 13 m TAW, zeer zwakke zuid helling
Hydrografie	IJzerbekken (Handzamevaart) Waterlopen: Handzamevaart, kasteelbeek, Vijfhuishoekbeek, grijspeerdbeek, Waterhoenbeek

1.2.1.1 Traditionele landschappenkaart (geomorfologie)

Het projectgebied is gelegen in de zandstreek buiten de Vlaamse Vallei. Net ten zuiden van het projectgebied is een strook gekarteerd als kustpolders.

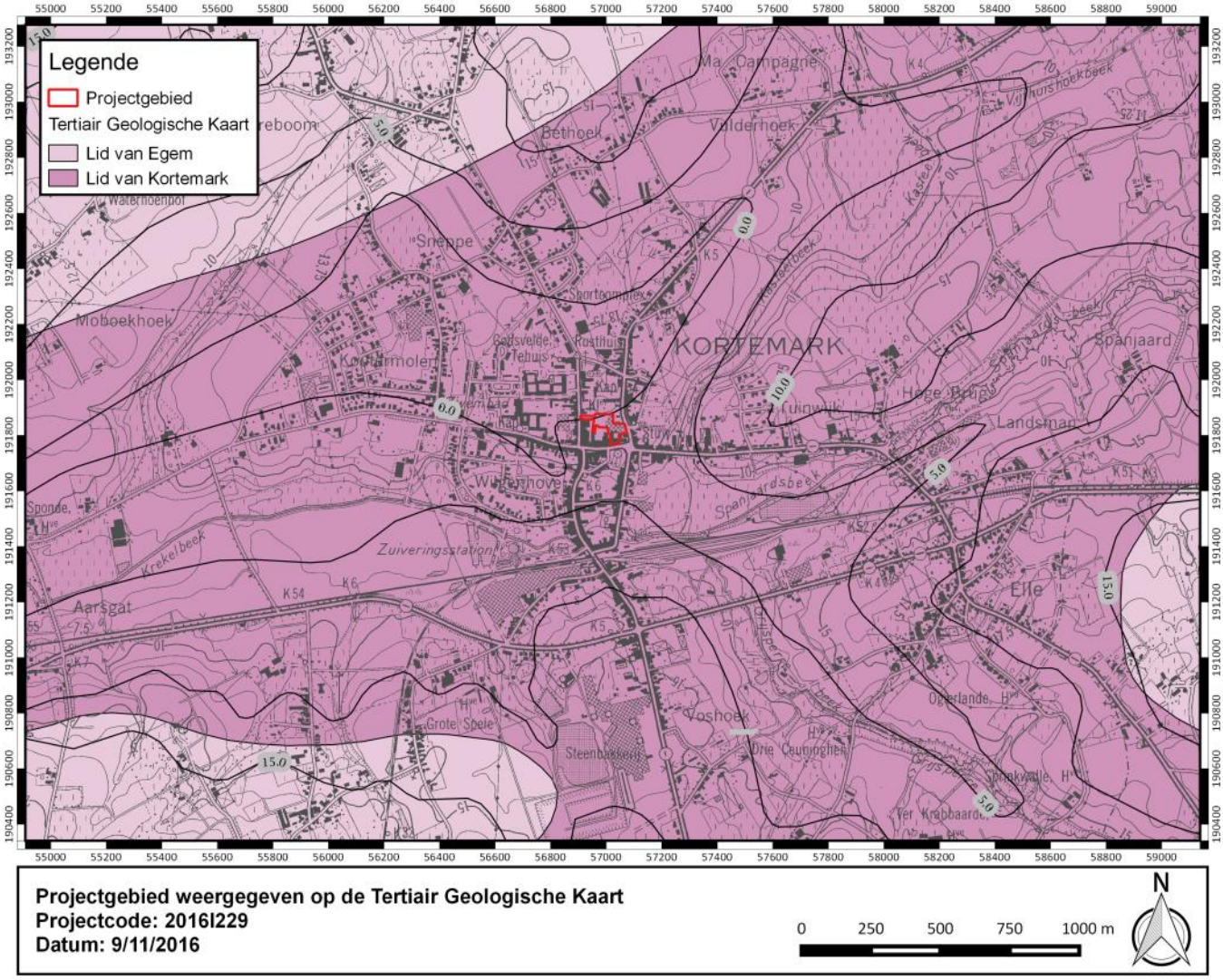

Figuur 5: Projectgebied weergegeven op de traditionele landschappenkaart (bron: Geopunt).

1.2.1.2 Geologie

1.2.1.2.1 Tertiair

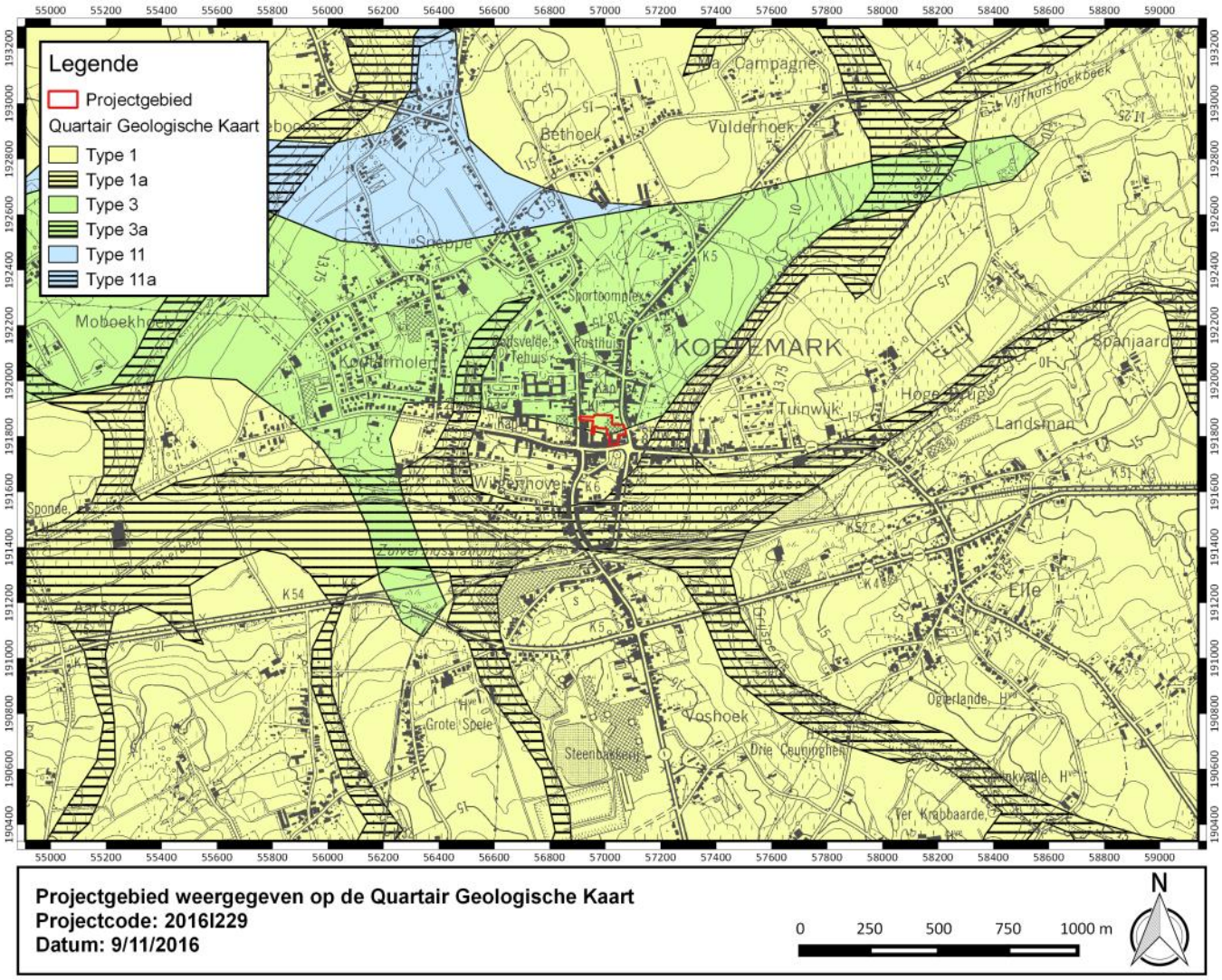
Het projectgebied is gelegen in het Lid van Kortemark (Formatie van Tielt). De Formatie van Tielt bestaat uit een fijn zandig en zandig marien sediment. Het oudste lid is het Lid van Kortemark en bestaat uit horizontaal gelamineerd fijn zandig grof silt en kleiig-siltig zeer fijn zand. Het is afgezet in de overgangszone tussen de buitenkust en de open shelf.

Figuur 6: Projectgebied weergegeven op de Tertiair Geologische Kaart (bron: Geopunt).

1.2.1.2.2 Quartair

De noordelijke deel van het projectgebied is gelegen in het Quartair **Type 3**. Dit type bestaat uit een fluviatiele afzetting van het Weichseliaan gevolgd door een eolische afzetting van het Weichseliaan en mogelijk Vroeg-Holoceen bestaande uit zand tot zandleem met eventueel hellingsafzettingen. Het zuidelijke deel ligt in het Quartair **Type 1** en bestaat uit een eolische afzetting van het Weichseliaan tot mogelijk Vroeg-Holoceen met eventueel hellingsafzettingen.

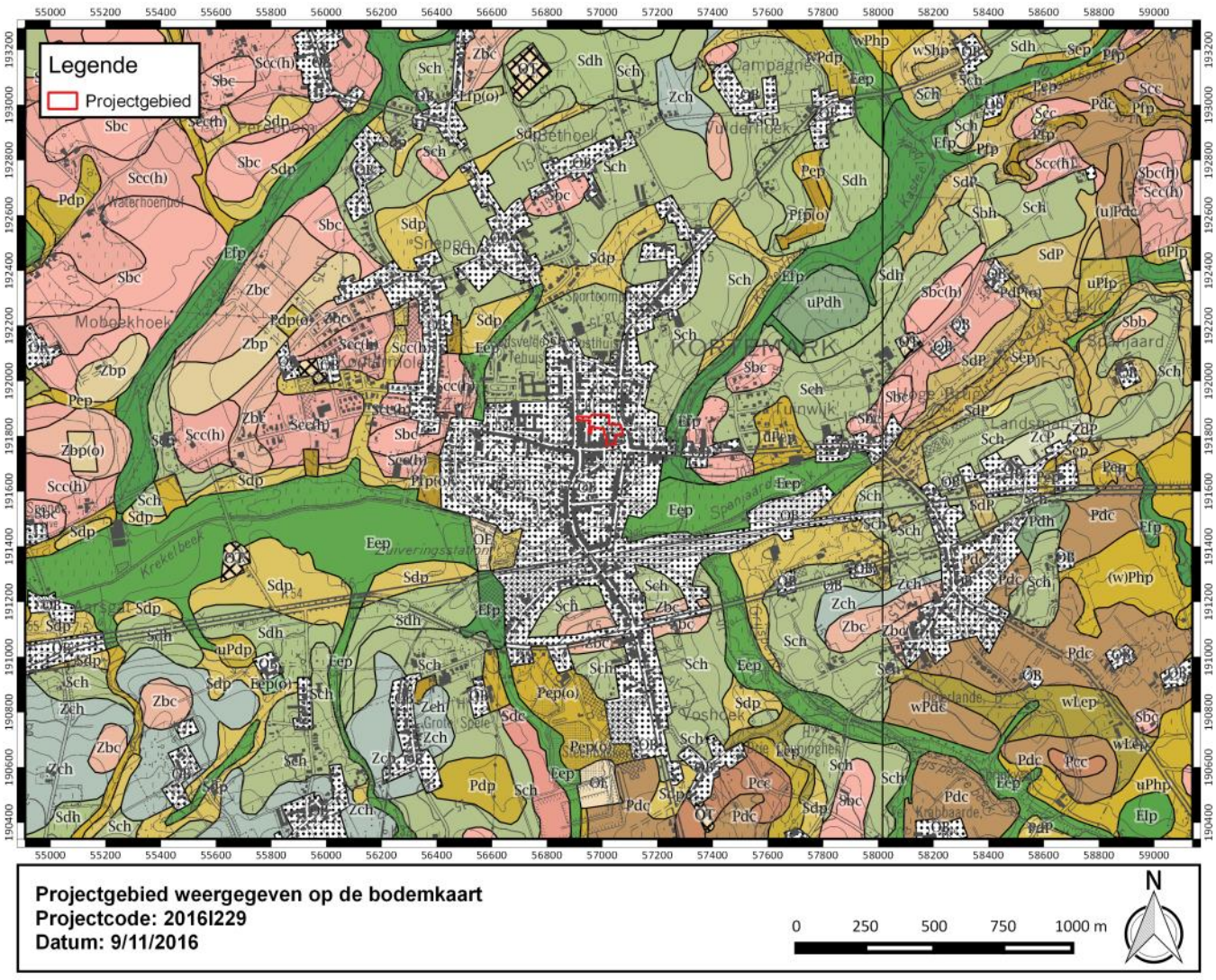

Figuur 7: Projectgebied weergegeven op de Quartair Geologische Kaart (bron: Geopunt).

1.2.1.3 Bodem

1.2.1.3.1 Bodemtypes

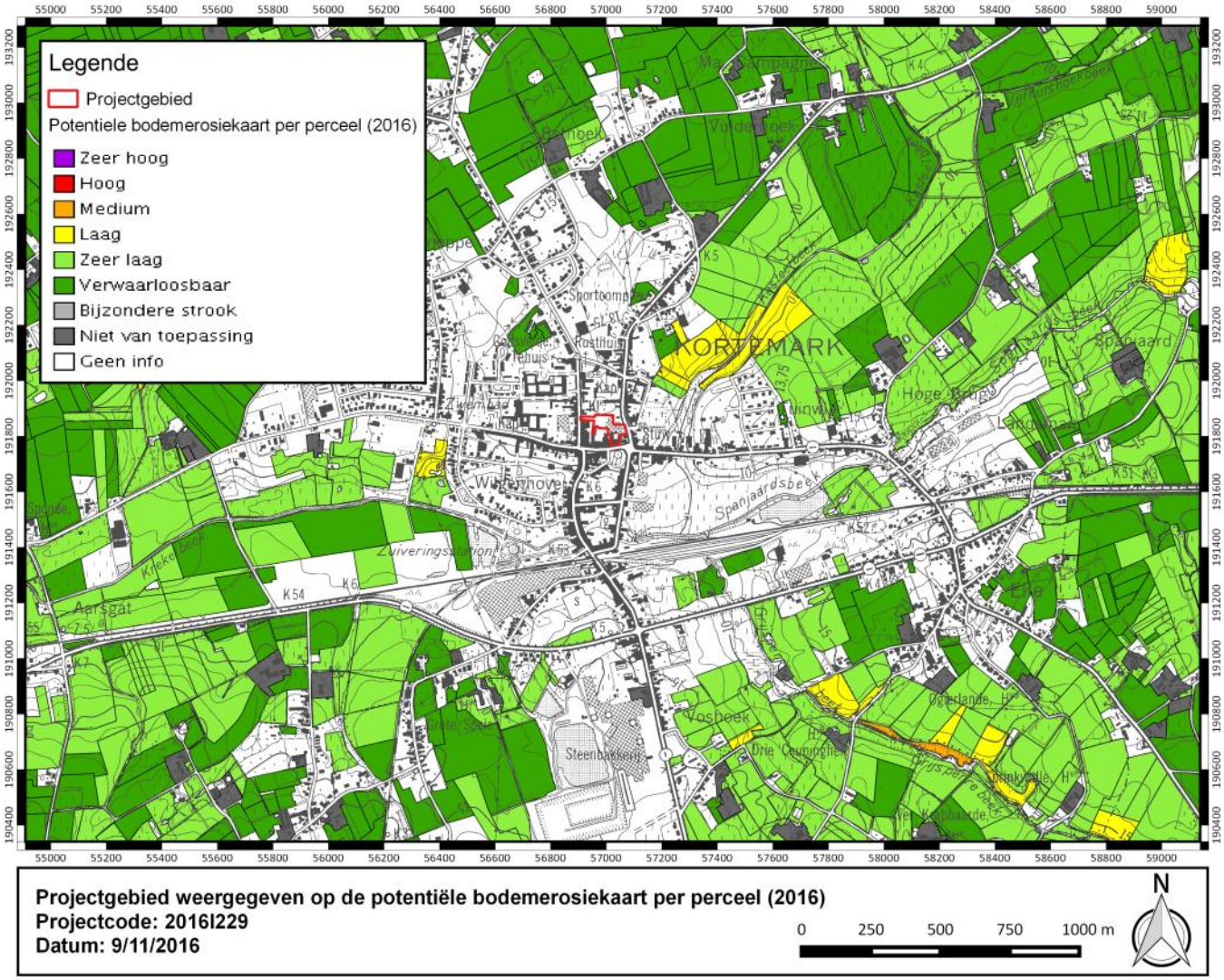
Het projectgebied is gelegen in kunstmatige grond, bebouwd (**OB**). Kijkende naar de bodemtype rondom het projectgebied dan komen matig droge lemig zandbodem met verbrokkelde ijzer/humus B horizont voor vergezeld van meer kleiige en/of nattere bodemtypes (**Efp, Sdp, Eep**).

Figuur 8: Projectgebied weergegeven op de bodemkaart (bron: Geopunt).

1.2.1.3.2 Bodemerosie

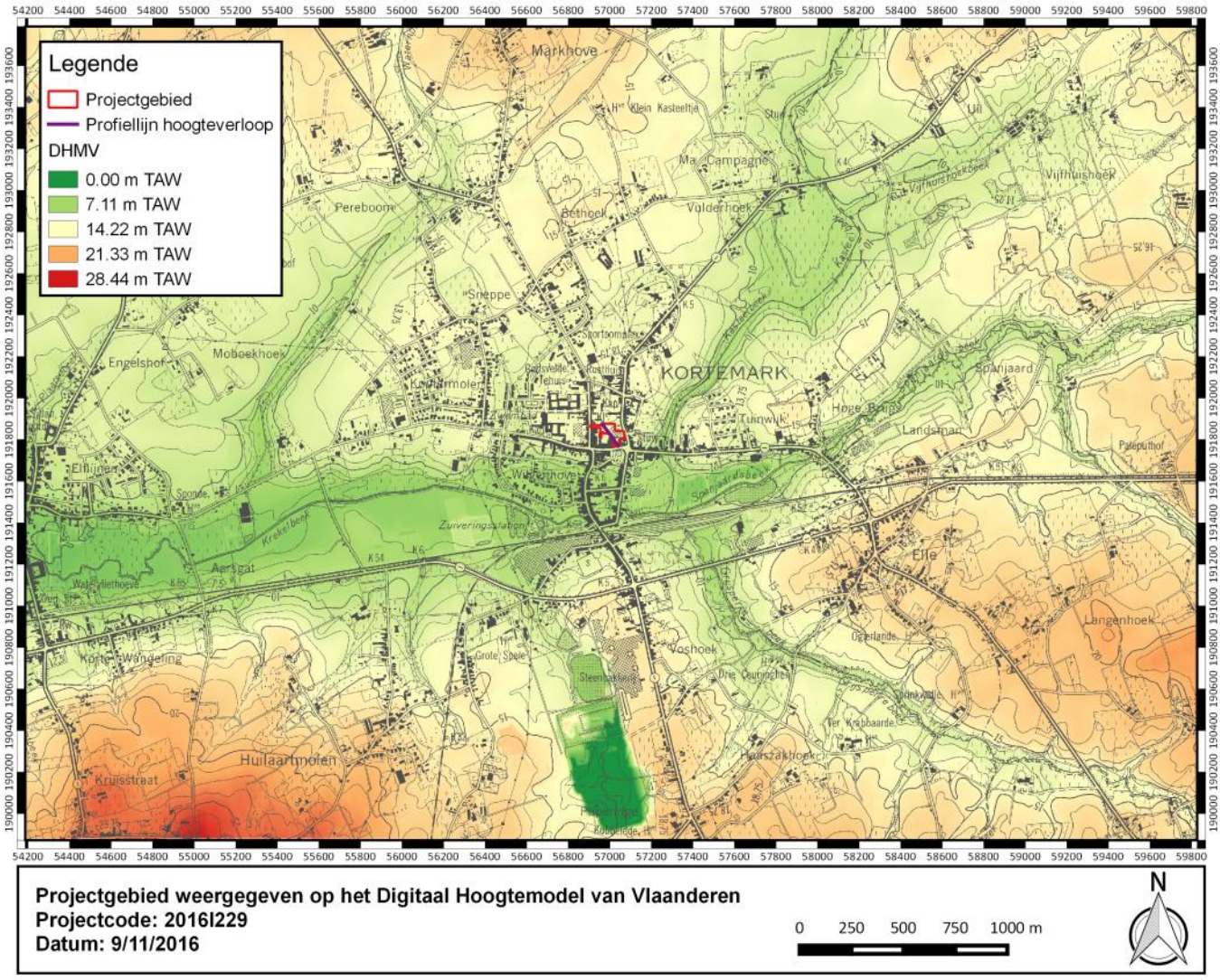
Er is geen potentiële bodemerosie gekend voor de percelen van het projectgebied doch kan er worden afgeleid uit de percelen die het projectgebied omringen dat de potentiële bodemerosie verwaarloosbaar tot laag zal zijn.

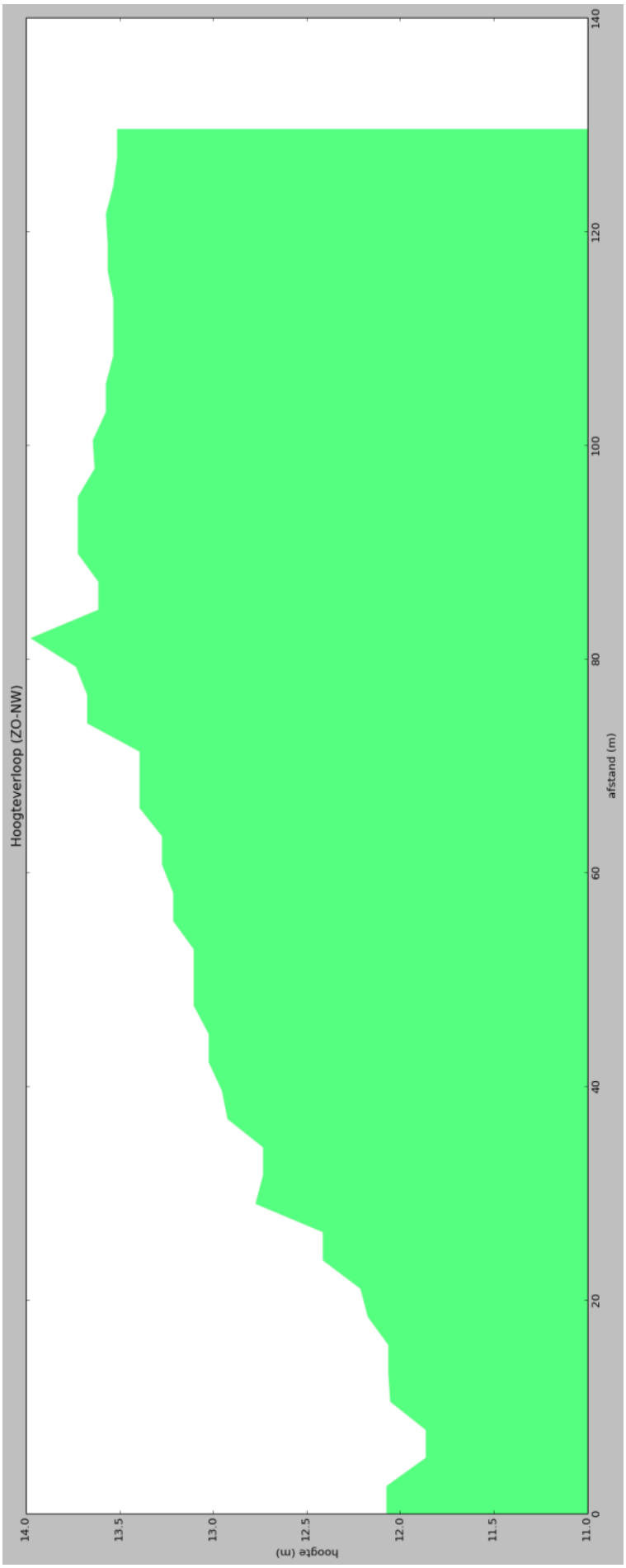
Figuur 9: Projectgebied weergegeven op de potentiële bodemerosiekaart per perceel (2016) (bron: Geopunt).

1.2.1.4 Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (DHMV) en hoogteverloop

Het projectgebied is gelegen op ca. 13 m TAW en kent een zeer zwakke helling richting het zuiden (ca. 1,5%). Het ligt net ten noorden van de getijdegeul en de alluviale vallei van de Handzamevaart. Door deze hogere ligging kan afgeleid worden dat de bodem voornamelijk zand/lemig zand zal zijn gezien de meer kleiige bodemtypes zich in de alluviale vlaktes bevinden en dus de valleien bezetten.

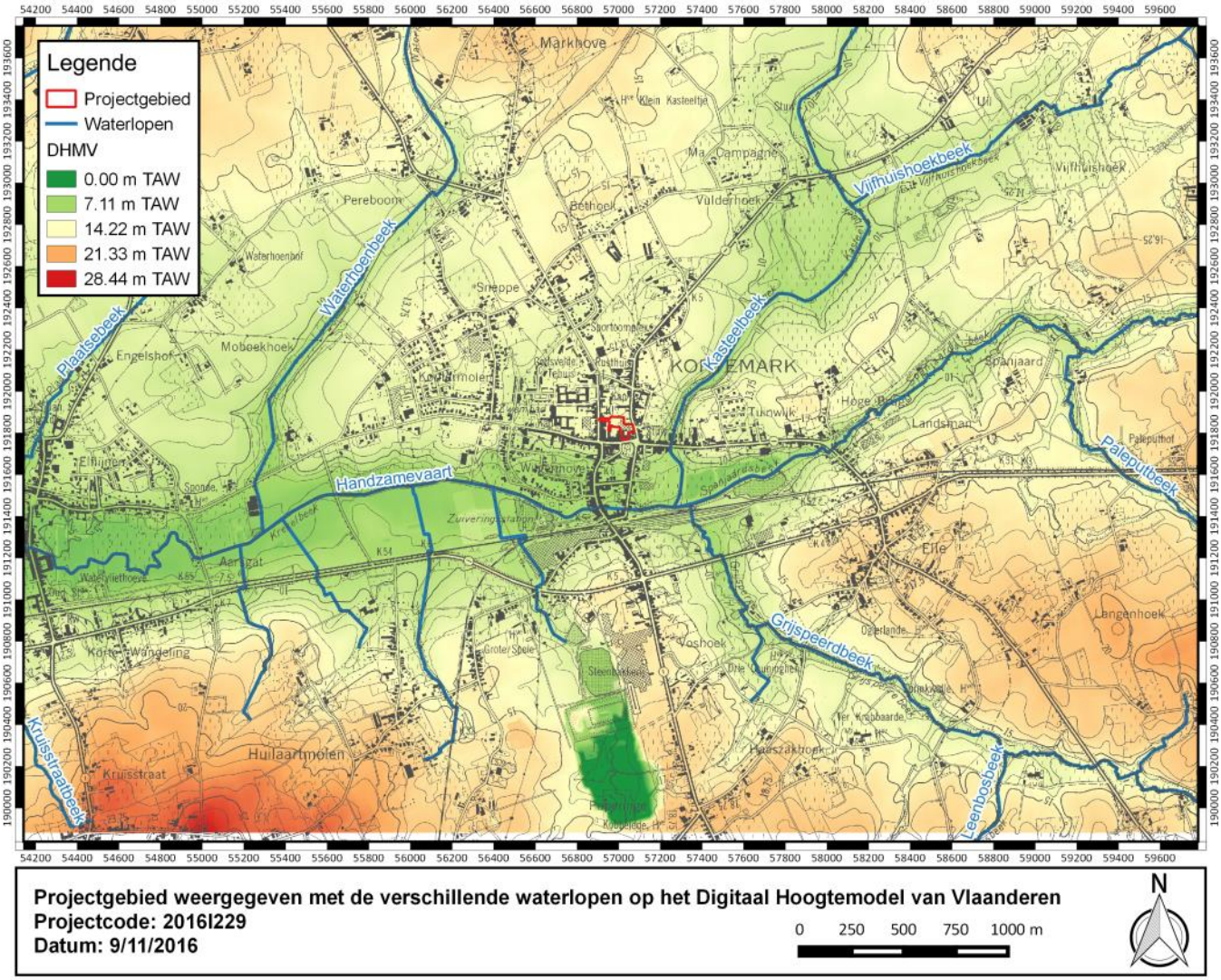
Figuur 10: Projectgebied weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).

Figuur 11: Hoogteverloop van het projectgebied (van zuidoost naar noordwest) volgens de profiellijn weergegeven op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).

1.2.1.5 Hydrografie

Het projectgebied is gelegen in het IJzerbekken (deelbekken Handzamevaart). De grootste waterloop stroomt ten zuiden van het projectgebied en is de Handzamevaart. Hierin vloeien verschillende andere waterlopen waaronder enkele naamloos zijn. Ten oosten van het projectgebied stroomt de Kasteelbeek die noordwaarts vervoegd wordt door de Vijfhuishoekbeek en ten zuiden van het projectgebied samenvloeit met de Handzamevaart. Op ca. dezelfde locatie vloeit de Grijspeerdbeek ook samen in de Handzamevaart. Ook de Waterhoenbeek is aanwezig in de nabijheid van het projectgebied aan de westzijde.

Figuur 12: Projectgebied weergegeven met de verschillende waterlopen op het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen (bron: Geopunt).

1.2.2 Gekende archeologische waarden

1.2.2.1 Historisch en cartografisch onderzoek

1.2.2.1.1 Historische achtergrond

Ter hoogte van de Koutermolenstraat werd archeologisch onderzoek uitgevoerd naar twee cirkelvormige grafstructuren uit de Bronstijd en een nederzetting uit de Late Ijzertijd. In de grachten zijn archeologische losse vondsten aangetroffen die kunnen wijzen op bewoning tijdens het Mesolithicum. Tevens werd in de grachten materiaal uit de vroege La Tène-periode gevonden. Vermoedelijk was er tijdens de tweede helft van de 5de eeuw voor Christus een nabijgelegen nederzetting. Ca. 200 meter ten oosten van de locatie zijn vondsten aangetroffen uit de metaaltijd en de steentijd.

De Handzamevallei is onderhevig aan eb en vloed via het Ijzerestuarium, waardoor het zoute water bij vloed de lage moerassige vallei van de Krekelbeek tot Kortemark omzet in slikken-en schorrengebied. de loop van de middeleeuwen groeien de landbouwgronden en woonkernen, die zich om evidente redenen op hogere en drogere gronden langsheen de vallei situeren, uit tot kleine gehuchten. Ook het ontstaan van Kortemark moet binnen deze evolutie gesitueerd worden.

Uit het cartularium van de abdij van Ename bevindt zich nog voor 1085 een bidplaats te Kortemark. In 1642 wordt de kerk gewijd aan Sint-Bartholomeus. Van oudsher is Kortemark een gebied in handen van de graven van Vlaanderen. Tot de Franse Revolutie behoort de gemeente tot de kasselrij van het Brugse Vrije. Samen met het grootste deel van Handzame vormt Kortemark het ‘Ambacht Kortemark’ onder de heerlijkheid van ‘Het Land van Wijnendale’. De Ieperstraat, ca. 2 km ten zuiden van de locatie, wordt reeds aangelegd in 800-900. In de Voshoek worden paalkuilen van drie gebouwen uit de 11de-12de eeuw geregistreerd. In 1294 wordt aan de Ijzermonding bij Nieuwpoort de sluis naar Nieuwendamme gebouwd, waardoor veel drassige gronden op het grondgebied van Kortemark kunnen ingepolderd worden.

De oorlogen van de 17de eeuw zorgen voor veel ellende bij de bevolking. Na de Vrede van Nijmegen (1678) wordt de Kasselrij Ieper Frans bezit. De grens van het Franse bezit loopt voortaan van Nieuwpoort langs de Ijzer tot Diksmuide, en langs de grens van Zarren, Handzame en Kortemark. De Krekelvallei leeft onder Franse dreiging zodat hier voortdurend Spaanse bezetting blijft. De Vrede van Utrecht (1713) maakt een einde aan de oorlogen die de 17de eeuw bepaalden. De Zuidelijke Nederlanden worden vanaf dan bezit van Oostenrijk wat leidt tot een periode van stabiliteit en economische bloei in de 18de eeuw. Doordat de kasselrij Ieper nu weer eigendom wordt van de Nederlanden, vormt Kortemark niet langer een grensgebied met Frankrijk.

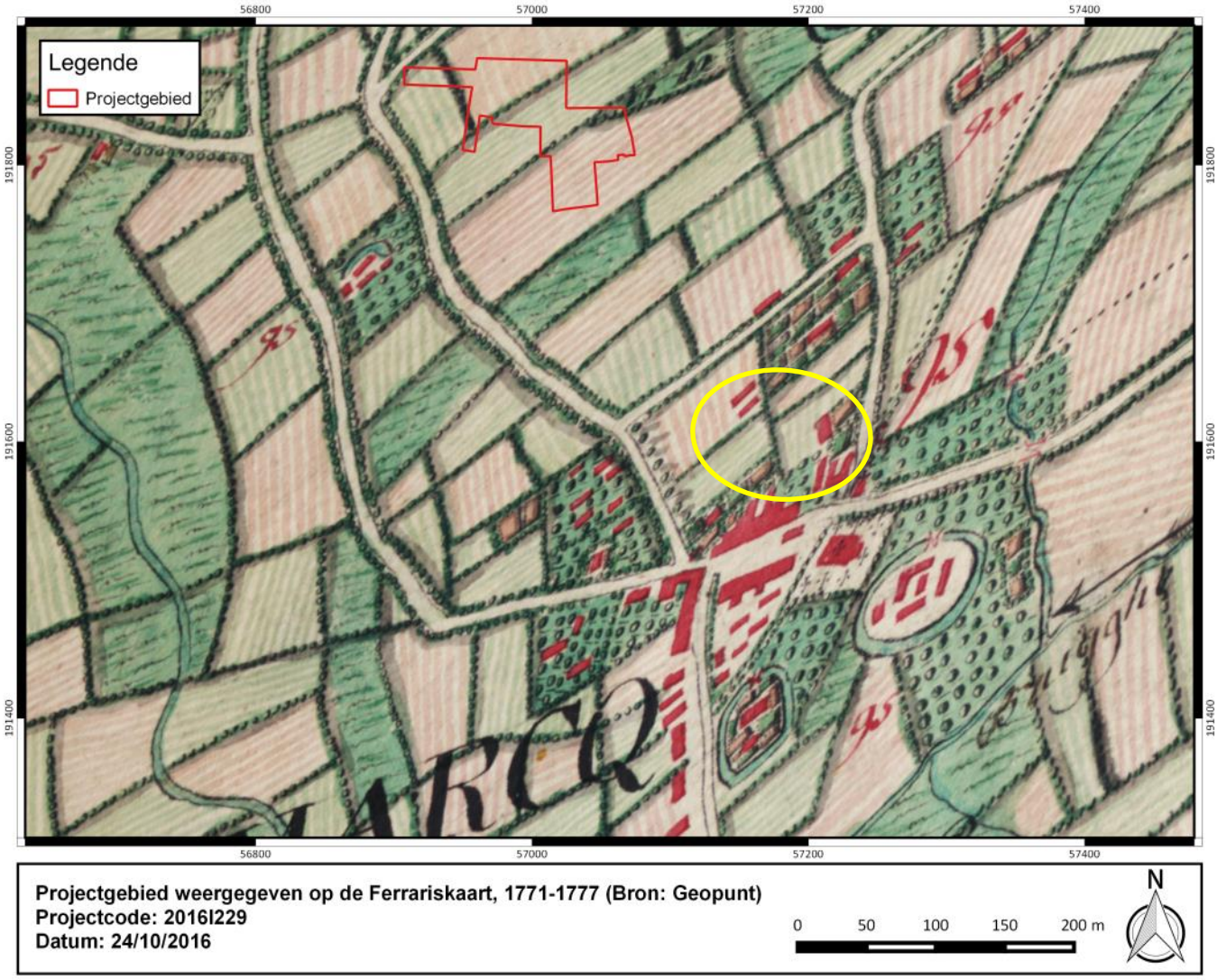
In 1818 bestaat de nijverheid in Kortemark hoofdzakelijk uit zes brouwerijen, twee kleine lijnwaadfabriekjes, twee kleine steenbakkerijen, een leerlooierij, negen windmolens en drie rosmolens. De bloeiende lijnwaadnijverheid in de eerste helft van de 19de eeuw is gebaseerd op de thuisweverij. In het midden van de 19de eeuw is er een algemene verarming van de plattelandsbevolking die enerzijds te wijten is aan landbouwcrisissen en anderzijds de achteruitgang van de thuisweverij. Een aanzienlijk deel van de inwoners emigreert naar Canada en de Verenigde Staten. Een ander fenomeen uit de tweede helft van de 19de eeuw is de seizoensarbeid naar het Poperingse, Wallonië en Frankrijk. De opening van het station op de spoorlijn Lichtervelde-Veurne in 1858 leidt tot een economische heropleving van Kortemark. De bestaande wegen worden in de tweede helft van de 19de eeuw rechtgetrokken en gekasseid. Via de spoorinfrastructuur en de verbeterde weginfrastructuur kan Kortemark zijn isolement verbreken en de industrialisatie opstarten.

Tijdens de Eerste Wereldoorlog werd de gemeente bezet door Duitse soldaten. De bewoners worden in 1917 uit Kortemark verdreven. Omliggende velden werden omgewoeld tot gevechts-en verdedigingslinies. De Flandern I-Stellung loopt van de Handzamevaart over Hooglede en Sleihage naar Sint-Pieter op Ledegem. De Flandern II-Stellung loopt als hoofdweerstandslijn van Zarren over Westrozebeke naar Passendale. In augustus 1917 vindt het Engels zomeroffensief plaats, waarbij het station van Kortemark wordt beschoten. Op 14 oktober 1918 wordt een aanval ingezet op de Flandern I Stellung ten zuiden van de spoorweg Lichtervelde-Veurne. Bij het zogenaamde 'Maneuver van Torhout' worden Handzame, Kortemark en Roeselare bevrijd. Na de Eerste Wereldoorlog ligt de kerk volledig in puin. In 1923-1925 wordt een neogotische hallenkerk met drie beuken en een 52 meter hoge toren naar ontwerp van bouwmeester Thierry Nolf opgetrokken.[1]

Binnen het onderzoeksterrein ligt de familiebrouwerij Louwaege/ Den Arend. Er zou reeds in 1712 bier gebrouwen zijn op de markt van Kortemark. Het 'Manschepe bouck van de heerlijkheid Wijnendale' uit 1774 beeldt een herberg af op de hoek van de Markt en de Torhoutstraat met boomgaard, tuin en vermoedelijk reeds de brouwerij op hetzelfde perceel. Zeker vanaf de eerste helft van de 19de eeuw staan binnen het projectgebied twee vrijstaande woningen en een brouwerij. Er zijn opeenvolgende verbouwingen en uitbreidingen in 1863, 1885, 1894, 1939 en 1953.[2]

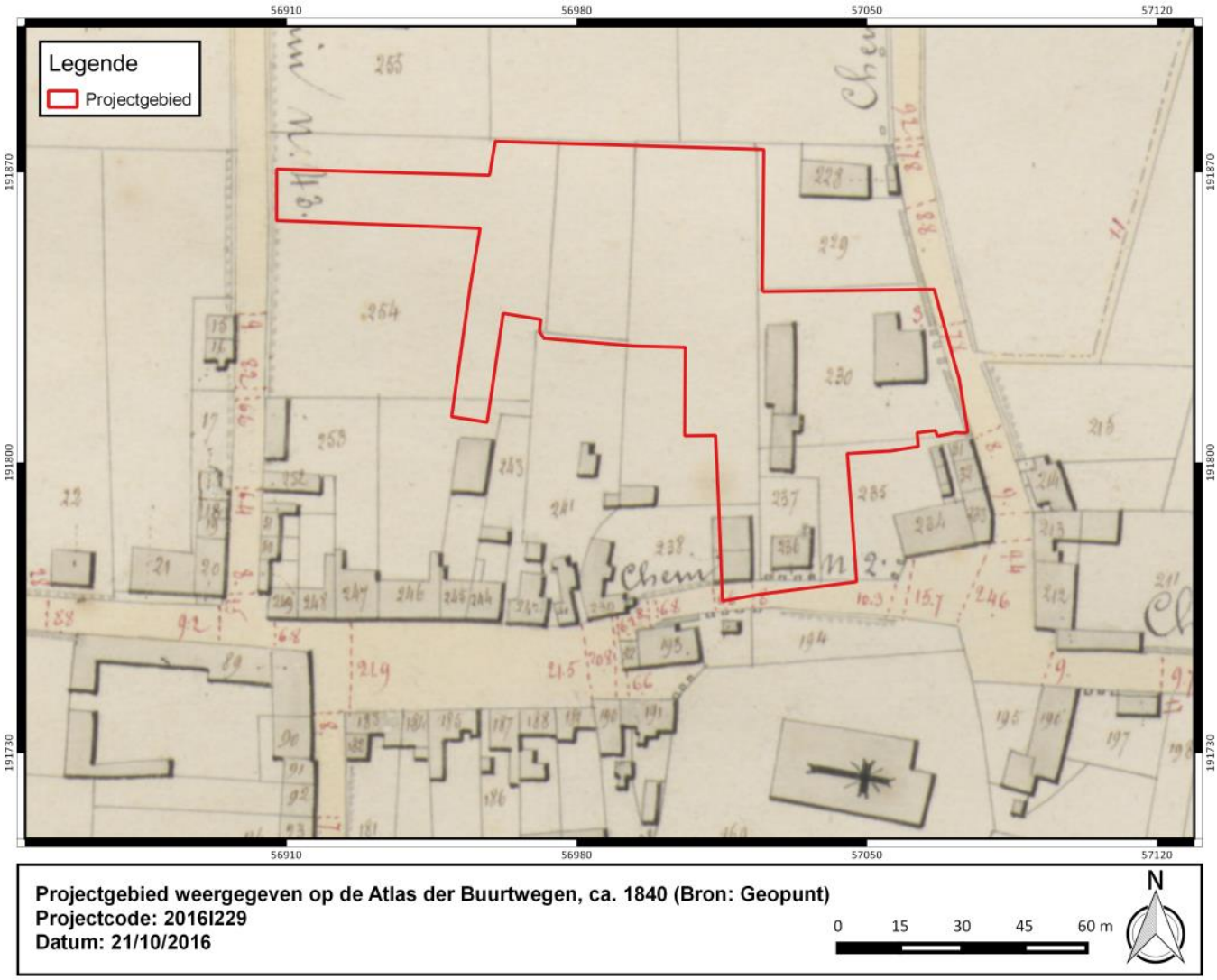
[1] Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Kortemark, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/122189 (geraadpleegd op 10 november 2016)
[2] Agentschap Onroerend Erfgoed 2016: Brouwerij Den Arend met brouwershuis, Inventaris Onroerend Erfgoed [online], https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/91036 (geraadpleegd op 24 oktober 2016).

1.2.2.1.2 Historische kaarten

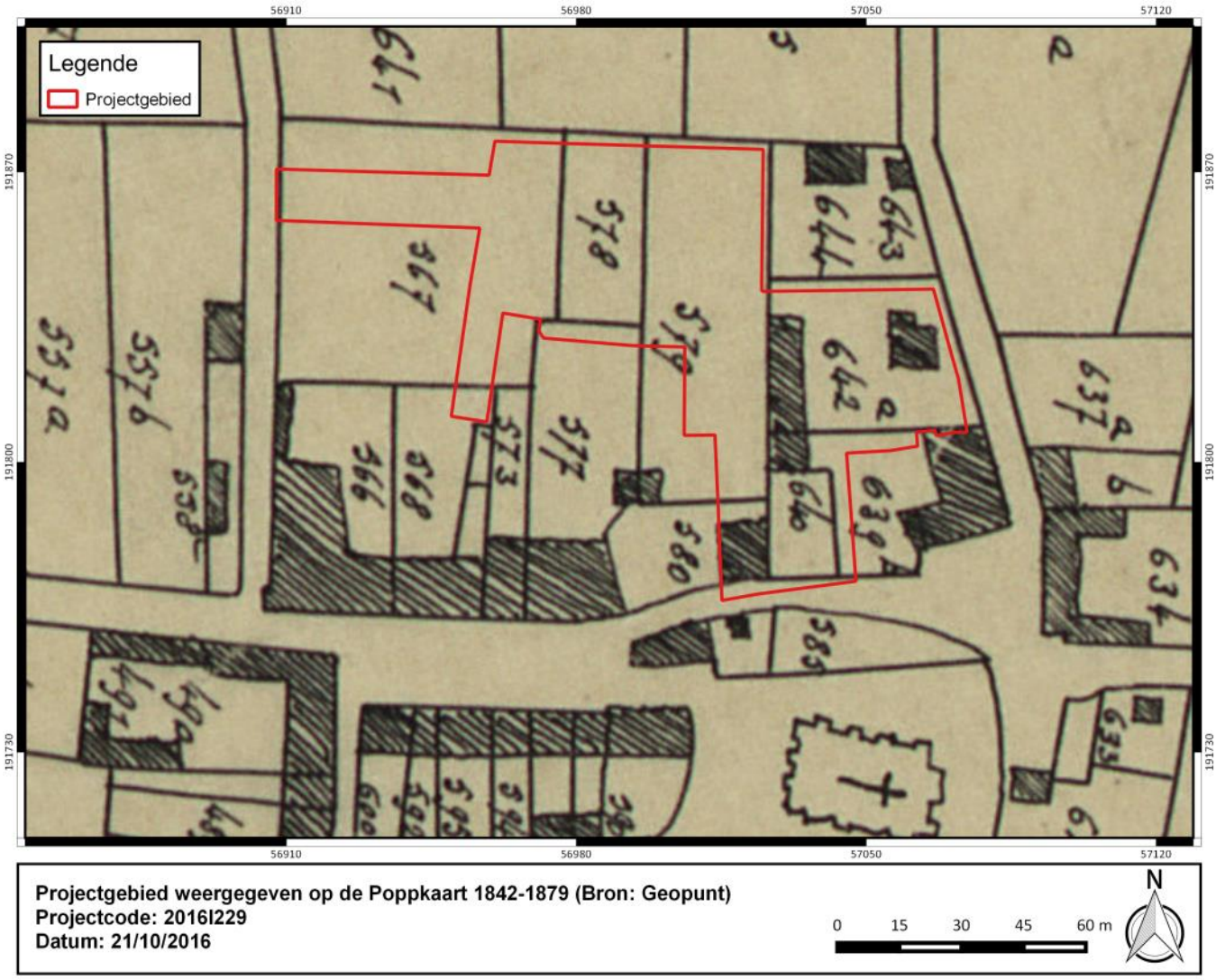
Figuur 13: Projectgebied weergegeven op de Ferrariskaart, 1771-1777 (Bron: Geopunt)

Op de Ferrariskaart is er geen bebouwing zichtbaar binnen het projectgebied. De kaart vertoont een aanzienlijke foutmarge. De kerk situeert zich op ca. 400 meter van het projectgebied terwijl dit in de realiteit slechts 50 meter is. De effectieve locatie van het projectgebied is bij benadering op de kaart aangeduid met een gele cirkel. Er is dichte bebouwing in het zuidelijk deel van de locatie. Het noordelijk deel van de locatie bestaat uit akkerland. Ten westen en ten oosten van de locatie zijn wegen gelegen die reeds gelijkenissen vertonen met het huidige wegtracé.

Figuur 14: Projectgebied weergegeven op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840 (Bron: Geopunt)

Er is bebouwing in het zuidoostelijk deel van het projectgebied. Deze bebouwing maakt deel uit van de brouwerij ‘Den Arend’. Het wegtracé op de Atlas der Buurtwegen toont eveneens veel gelijkenissen met het huidige stratenpatroon. Ten oosten loopt de huidige Torhoutstraat, ten westen loopt de huidige Hospitaalstraat. De dorpskern met kerk situeert zich net ten zuiden van de locatie.

Figuur 15: Projectgebied weergegeven op de Poppkaart 1842-1879 (Bron: Geopunt)

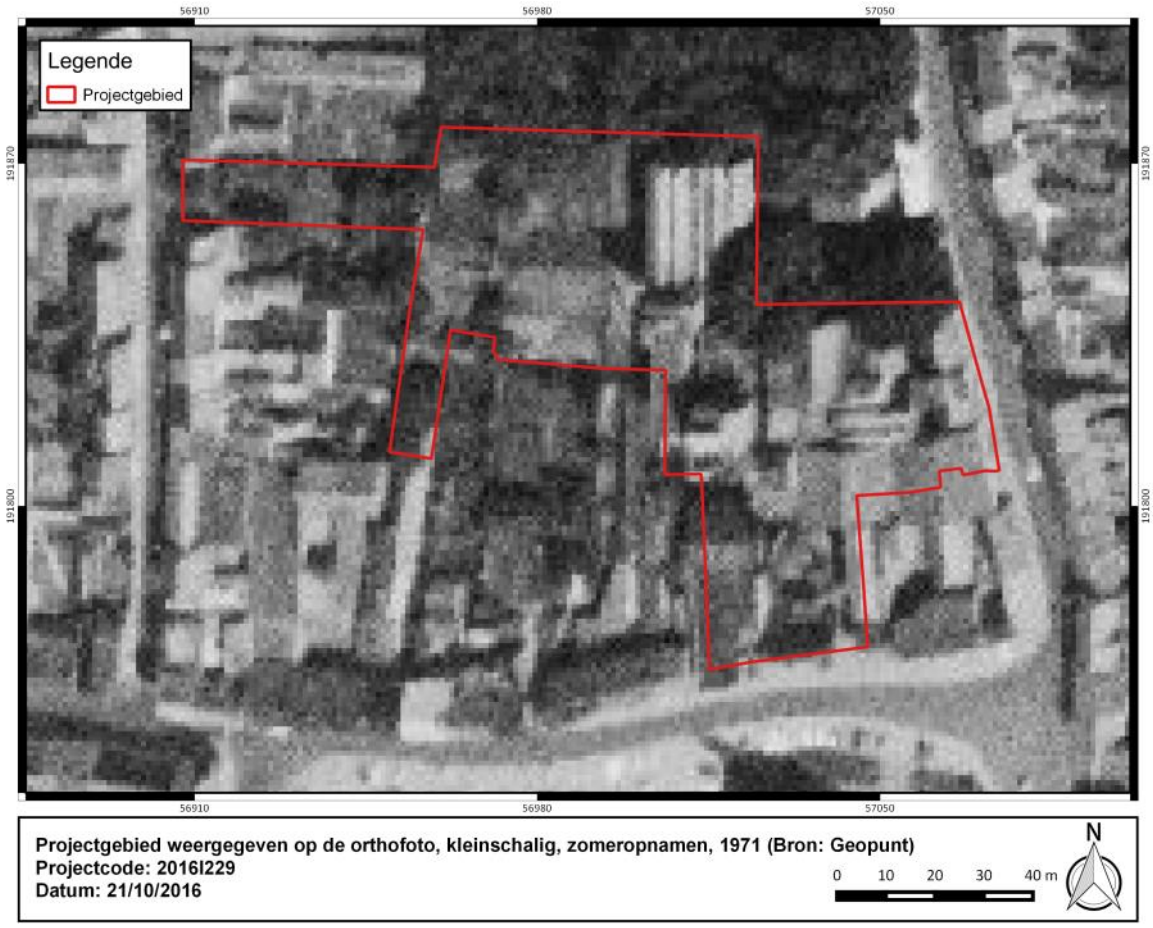
De bebouwing neemt op de Popp-kaart eenzelfde vorm aan als op de Atlas der Buurtwegen en bestaat uit drie bouwstructuren in het zuidoostelijk deel van de locatie. Het gaat om gebouwen die deel uitmaken van de brouwerij 'Den Arend'. De dorpskern met kerk situeert zich ten zuiden. Het stratenpatroon toont op de Popp-kaart veel gelijkenissen met de huidige toestand.

Tabel 3: Overzicht van de historische situatie van de historische kaarten.

Bron	***Jaartal***	***Historische Situatie***
Kaart van Ferraris	1771-1777	Bebouwing in het zuidelijk deel, akkerland
Atlas der Buurtwegen	1843-1845	Bebouwing in het zuidoostelijk deel
Popp Kadasterkaarten	1842-1879	Bebouwing in het zuidoostelijk deel

1.2.2.1.3 Huidige gebruik en verstoringen

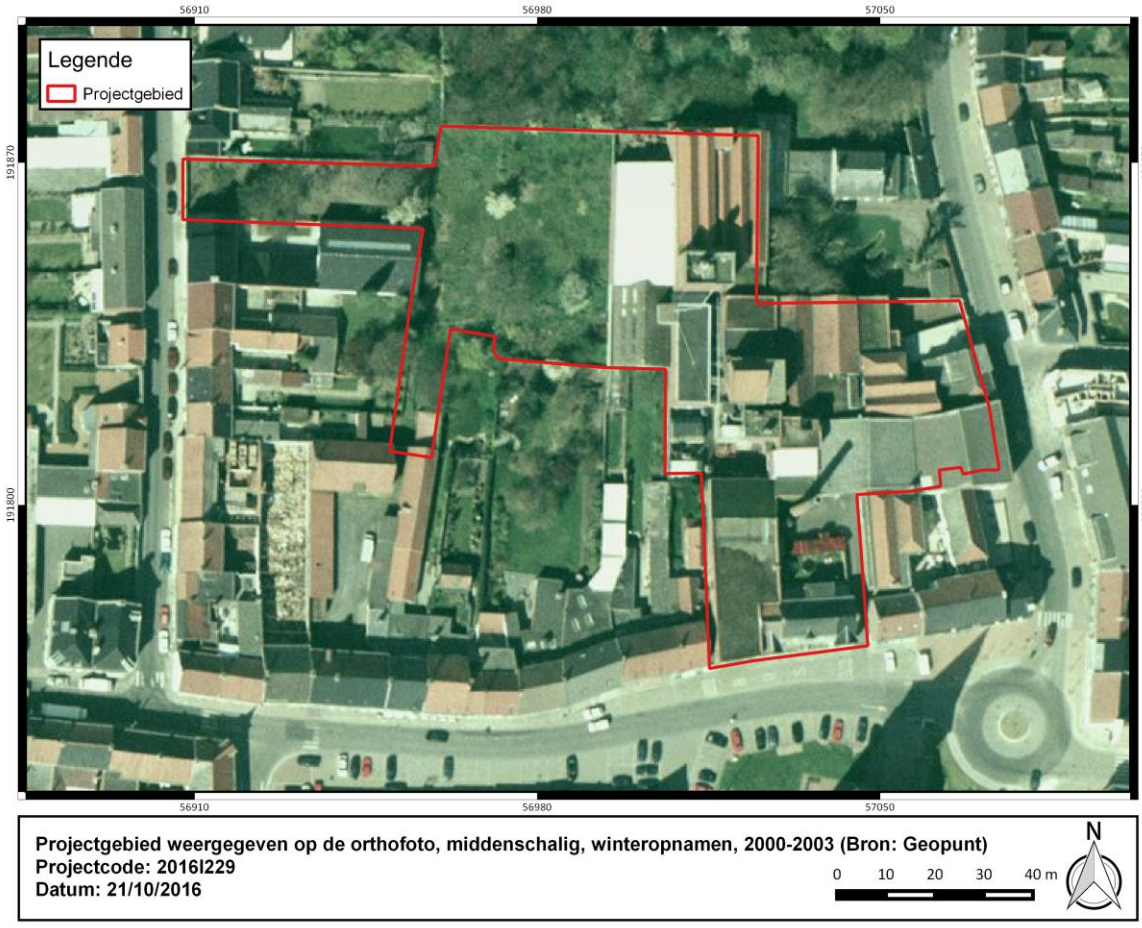
Op de orthofoto's van 1971, 1979-1990, 2000-2003 is er dichte bebouwing zichtbaar in het oostelijk deel van de locatie. Het westelijk deel van de locatie bestaat uit grasland en bomen. Op de orthofoto van 2015 is de bebouwing verdwenen; de brouwerij werd gesloopt tussen 2008 en 2015. Gezien 47% van het projectgebied onderkelderd was, en deze ook werden gesloopt, werd hierbij een groot deel van het terrein grondig omgewoeld. Daarnaast werd ook 3000m^2 van het projectgebied tijdens deze sloopwerken bouwrijp gemaakt. Het projectgebied bestaat thans uit braakliggend terrein.

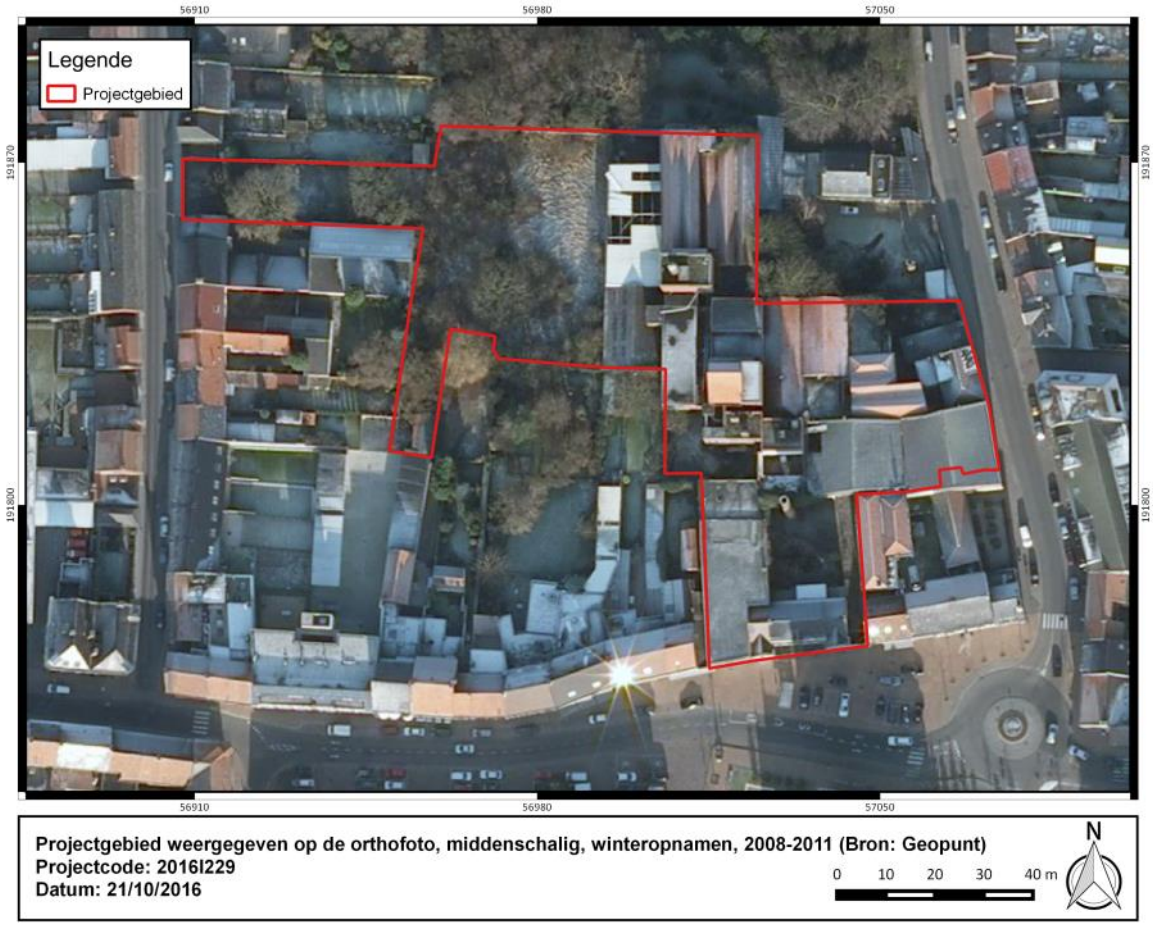
Figuur 16: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1971 (Bron: Geopunt)

Figuur 17: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, kleinschalig, zomeropnamen, 1979-1990 (Bron: Geopunt)

Figuur 18: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2000-2003 (Bron: Geopunt)

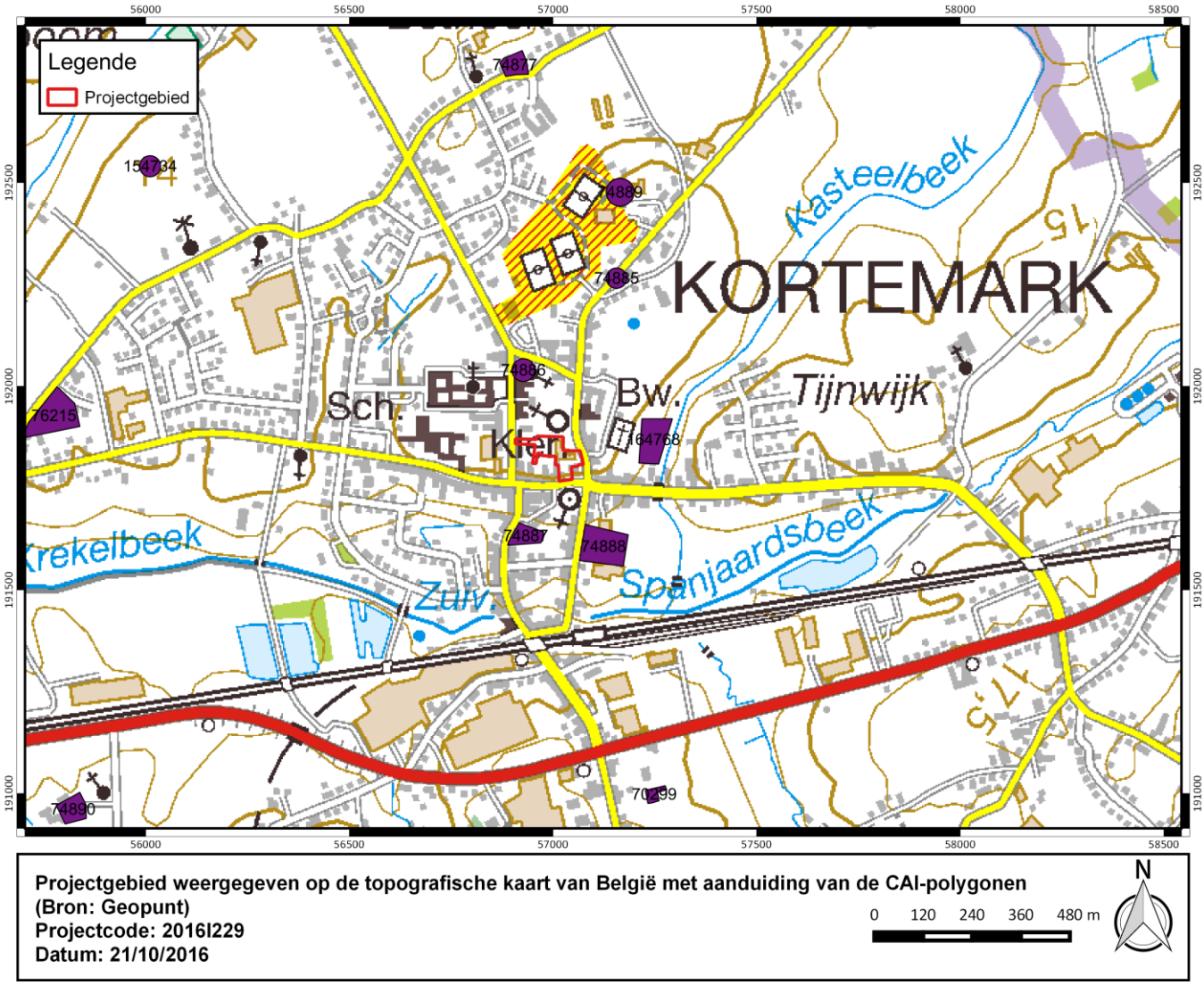
Figuur 19: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2008-2011 (Bron: Geopunt)

Figuur 20: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 (Bron: Geopunt)

1.2.2.2 Beschrijving van de gekende archeologische waarden

Voor het onderzoeksgebied werden in de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) van Onroerend Erfgoed in de nabije omgeving volgende archeologische (indicatieve) waarden en ondergrondse bouwhistorische waarden vastgesteld:

Figuur 21: Projectgebied weergegeven op de topografische kaart van België met aanduiding van de CAI-polygonen (Bron: Geopunt)

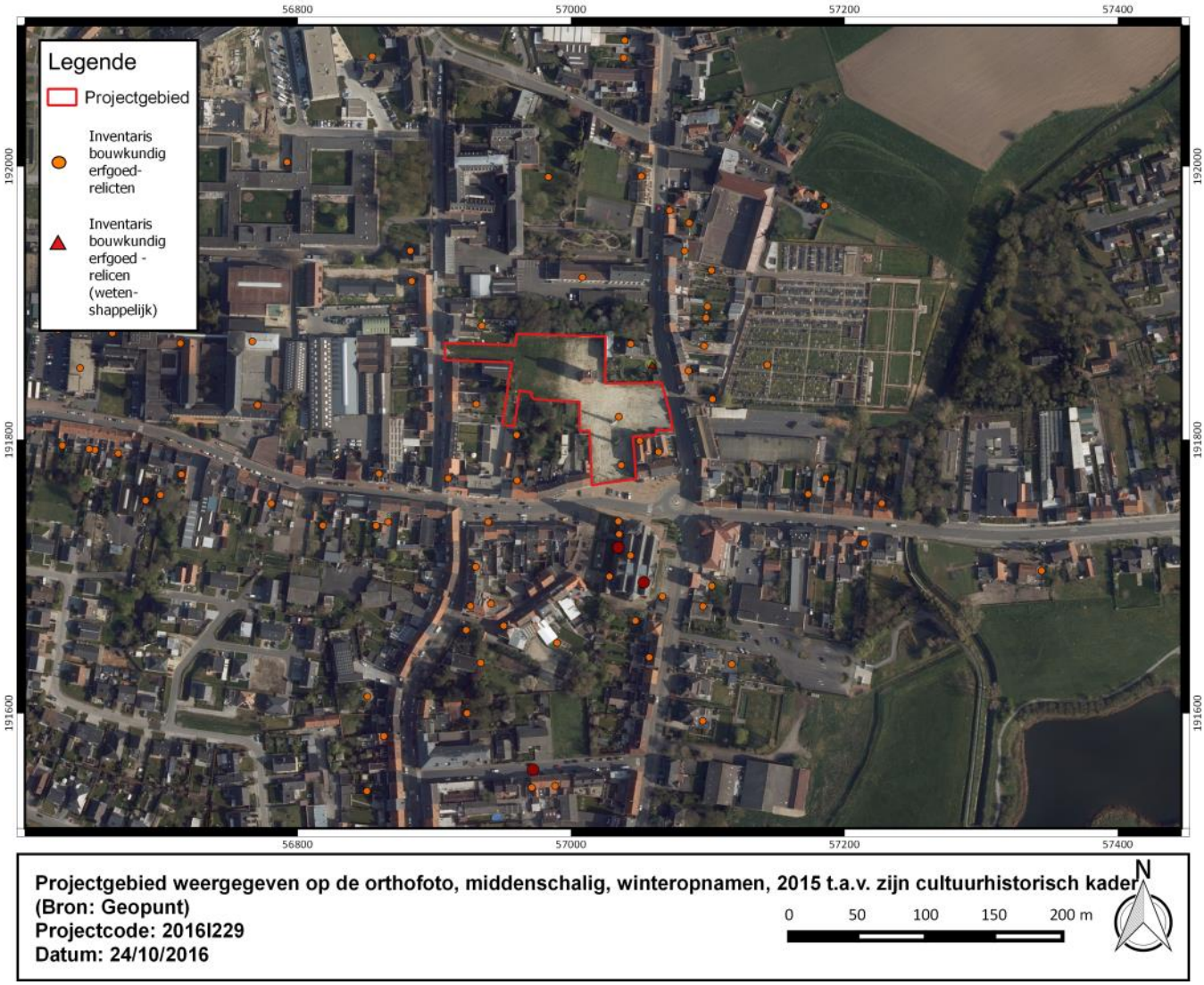
Tabel 4: Overzicht van de aanwezige CAI.

CAI nummer	***Omschrijving***
154734	Luchtfotografie (1992) - Grafheuvel met circulaire structuur (onbepaalde datering) Bron: Bourgeois, J., Meganck, M. & Semey, J. 1998: Cirkels in het land. Een Inventaris van cirkelvormige structuren in de provincies Oost- en West-Vlaanderen, II, Archeologische Inventaris Vlaanderen. Buitengewone reeks 5, Gent, p.47-49.
76215	Luchtfotografie (eind jaren '80, Ignace Bourgeois), Opgraving (1992, Jean Bourgeois), Palynologisch onderzoek (pollen); NK: 15 meter <u>Grondsporen</u> - Vroege bronstijd: Grafheuvel I in oostelijke zone van terrein; 1,1 tot 1,5m brede en

CAI nummer	*Omschrijving*
	0,7 à 0,8m diepe gracht. Geen perifere structuren of graf teruggevonden, mogelijk wel een binnencirkel.; Grafheuvel II ten westen van I; 1,5 tot 7,5 m brede en ca. 0,9m diepe gracht. Geen perifere structuren of graf aangetroffen. In het tweede opvullingspakket van cirkel I werd een reeks scherven van 1 zelfde pot teruggevonden, waarschijnlijk te dateren in de bronstijd. - Late middeleeuwen: Onbepaalde perceelsgracht - Nieuwste Tijd: 2 ronde kuilen met materiaal uit WO I - Onbepaalde datering: 2 reeksen van karrensporen, waarvan één over de vulling van grafheuvel II loopt. - <u>Archeologische objecten:</u> - Mesolithicum: Losse vondst van onafghewerkte spits - Midden-Neolithicum: Driehoekige pijlpunt vervaardigd op een gepolijste afslag, massieve hoefvormige afslafschrabber kern met 1 slagrichting, een reeks klinken en micro-klingen - Vroege La Tène: vondstenconcentratie van aardewerk; in de bovenste vulling van de beide kringgreppels: handgemaakt aardewerk, geknikt aardewerk (schalen en situla-vormige potten), scherven met kam-of groevenversiering. Waarschijnlijk afval van een nog niet gelokaliseerde nederzetting. Bron: Bourgeois, J & Meganck, 1993: Noodonderzoek 1992 op een door luchtfotografie ontdekte site te Kortemark-Koutermolenstraat, Grafheuvels uit Bronstijd en nederzetting uit de Late Ijzetijd, in Westvlaamse Archaeologica, 9,1, p.7-10
74890	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht- omgrachting is niet meer bewaard Bron: Cartografie
74887	Onbepaalde gebeurtenis; Wilgenhove; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht – omgrachting noch gebouw is bewaard Bron: Cartografie
74886	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 150 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht, omgrachting is niet meer bewaard. Bron: Cartografie
74888	Onbepaalde gebeurtenis; NK: 150 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht – omgrachting noch gebouwen zijn bewaard Bron: Cartografie
164768	Mechanische Prospectie (2013); NK: 15 meter <u>Grondsporen</u> - Metaaltijden: greppels en kuilen, aan de hand van aardewerk toe te wijzen aan metaaltijden of Romeinse periode. De sporen zijn vnl. geconcentreerd in het noordelijke deel van het gebied. Handgevormd aardewek komt verspreid door heel het onderzoeksgebied voor. - Steentijd: Losse vondst van 4-tal afslagen - Nieuwste Tijd: ontstekers uit de Wereldoorlogen Bron: Demey, D. 2013: Archeologisch vooronderzoek begraafplaats Kortemark, Ruben Willaert rapporten 33, Sijsele.

CAI nummer	***Omschrijving***
74885	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 150 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht – omgrachting nog gebouwen zijn bewaard Bron: Cartografie
74889	Onbepaalde gebeurtenis, NK: 15 meter - Late middeleeuwen: site met walgracht – omgrachting is niet meer bewaard. Bron: Cartografie
74877	Onbepaalde gebeurtenis;; NK: 15 meter - Late middeleeuwen: Alleenstaande site met walgracht – omgrachting noch gebouw is bewaard Bron: Cartografie
70299	Opgraving (2003, Marc De Wilde); Voshoek; NK: 250 meter - Volle middeleeuwen: paalkuilen van 3 verschillende gebouwen. 2 oversnijden elkaar. Weinig schervenmateriaal, afwezigheid van haarden, summiere opbouw van de constructies wijzen niet echt op een boerderij, maar eerder op een veldschuur en bijbehorende spiekers - Volle middeleeuwen: Enkele spiekers - Midden-Romeinse Tijd: Alleenstaande afvalput; 2 langwerpige kuilen met schervenmateriaal; vnl. handgevormd kustaardewerk. Bron: Dewilde, M. en F. Wyffels 2004: Romeinse en Volmiddeleeuwse sporen op de Voshoek in Kortemark, in Jaarboek 2003, Spanhiers, nr. 11, p.75-76

1.2.2.3 Projectgebied gesitueerd ten aanzien van zijn landschappelijk en culturele kader

Figuur 22: Projectgebied weergegeven op de orthofoto, middenschalig, winteropnamen, 2015 t.a.v. zijn cultuurhistorisch kader (Bron: Geopunt)

Er zijn verscheidene bouwkundige erfgoedrelicten merkbaar rondom het projectgebied. Binnen het westelijk deel van de locatie lag vroeger Brouwerij Den Arend met brouwershuis. Deze brouwerij vormde een beeldbepalend geheel samen met de herberg "Den Arend" (cf. Kortemarkstraat nr. 16). Voor het straatbeeld van de Markt waren het brouwershuis met links poortgebouw van de brouwerij uit het midden van de 20ste eeuw en de hoge schoorsteen op het achterliggende brouwerijerf beeldbepalend. Voor het straatbeeld van de Torhoutstraatwaren een loods uit het midden van de 20ste eeuw en de mouttoren beeldbepalend.

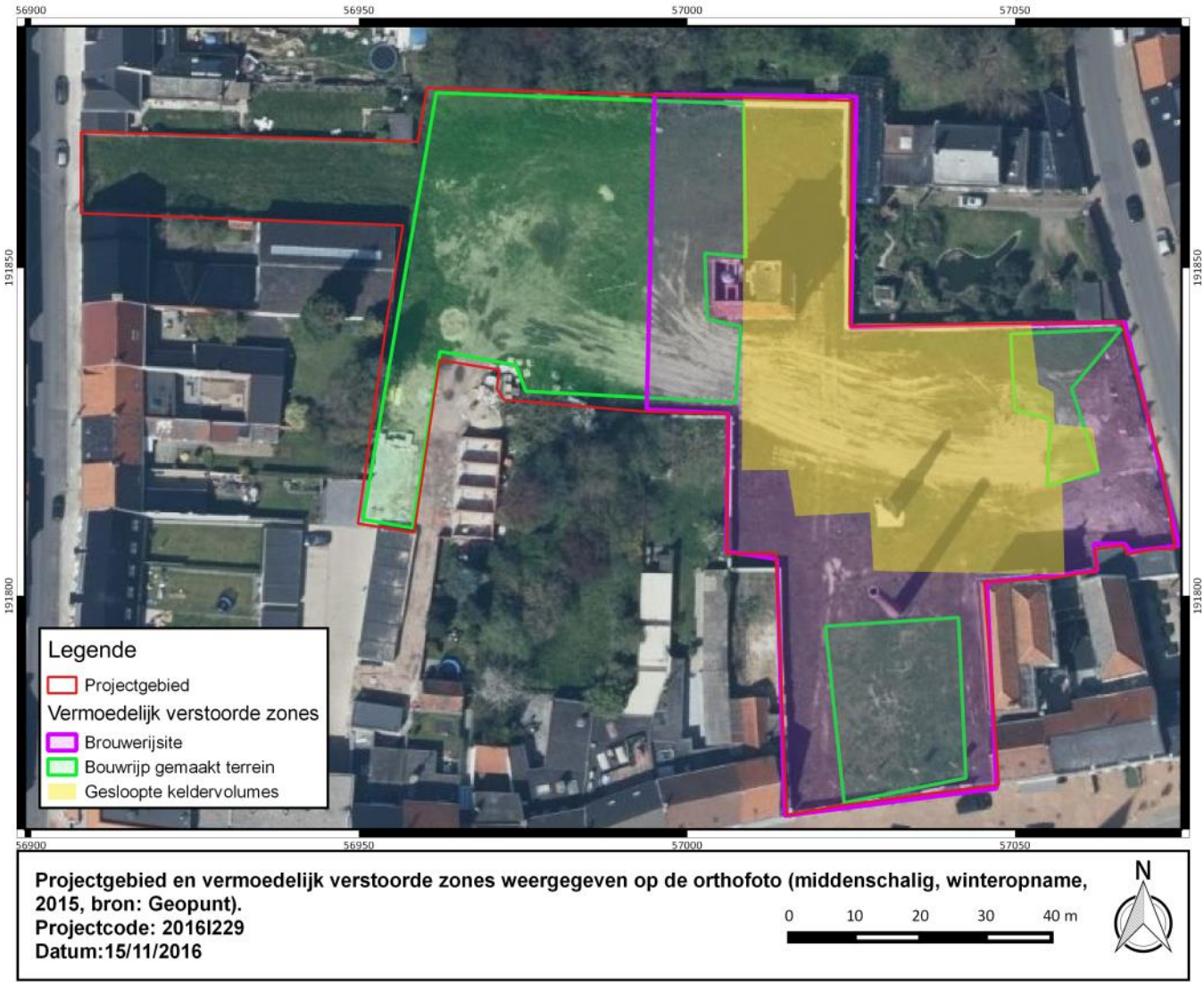
1.3 Conclusie en syntheseplan

De opdrachtgever plant de realisatie van appartementsgebouwen, een woonzorgcentrum, assistentiewoningen, commerciële ruimten en een gemeentelijke bibliotheek in de gemeente Kortemark, provincie West-Vlaanderen. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 7256,4 m^2. Binnen de grenzen van het projectgebied bevond zich zeker vanaf de eerste helft van de 19de eeuw de bierbrouwerij Louwaege/Den Arend, die werd gesloopt tussen 2008 en 2015. Momenteel is het terrein braakliggend.

Landschappelijk gezien is het projectgebied gelegen in de Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei. Het quartair dek bestaat uit eolische afzettingen uit het Weichseliaan en mogelijk Vroge-Holoceen met eventueel hellingsafzettingen. De bodemkaart duidt het terrein aan als bebouwde grond (OB).Het projectgebied is gelegen op ca. 13m TAW en kent een lichte helling richting het zuiden. Het terrein ligt net ten noorden van de getijdegeul en de alluviale vlakte van de Handzamevaart. Door de hogere ligging kan aangenomen worden dat de bodem voornamelijk uit zand/lemig zand zal bestaan gezien de meer kleiige bodemtypes zich in de alluviale vlaktes bevinden en dus de valleien bezetten.

Historisch en cartografisch onderzoek duiden de planlocatie zeker vanaf het eind van de 18de eeuw aan als deel van de dorpskern van Kortemark, net ten noorden van de Sint-Bartholomeuskerk. De voormalige Brouwerij Den Arend is geëvolueerd uit een brouwerij en nutsgebouw dat reeds weergegeven wordt op de Atlas der Buurtwegen, ca. 1840. De bierbrouwerij werd opeenvolgend verbouwd en uitgebreid in 1863, 1885, 1894, 1939 en 1953 en werd uiteindelijk gesloopt tussen 2008 en 2015.

Op het plangebied zelf zijn geen archeologische waarden gekend. De Centraal Archeologische Inventaris geeft wel enkele gekende waarden weer in de omgeving van het plangebied. Zo werden op zo'n 200m ten oosten van het terrein in 2013 sporen uit de Metaaltijden aangetroffen tidens een mechanische prospectie onder leiding van Dieter Demey. Zo'n kilometer ten westen van de planlocatie werd in 1992 ter hoogte van de Koutermolenstraat een Bronstijd grafcirkel aangesneden tijdens een opgraving van Jean Bourgeois en Marc Meganck. Hier werden tevens vondsten uit de steentijd teruggevonden. Een kilometer ten zuiden van het projectgebied werden bij een opgraving door Marc De Wilde in 2003 archeologische resten uit de Romeinse en Middeleeuwse perioden aangetroffen.

Figuur 23: syntheseplan.

1.3.1 Samenvatting gericht op een gespecialiseerd publiek

De opdrachtgever plant de realisatie van appartementsgebouwen, een woonzorgcentrum, assistentiewoningen, commerciële ruimten en een gemeentelijke bibliotheek in de gemeente Kortemark, provincie West-Vlaanderen. De totale oppervlakte van het projectgebied bedraagt 7256,4 m^2. Binnen de grenzen van het projectgebied bevond zich zeker vanaf de eerste helft van de 19de eeuw de bierbrouwerij Louwaege/Den Arend, die werd gesloopt tussen 2008 en 2015. Landschappelijk gezien is het projectgebied gelegen in de Zandstreek buiten de Vlaamse Vallei.
Gezien de vermoedelijke verstoringen aanwezig in het projectgebied wordt hier een archeologische vrijgave geadviseerd.

1.3.2 Samenvatting gericht op een niet-gespecialiseerd publiek

De opdrachtgever plant de bouw van appartementen, een woonzorgcentrum, assistentiewoningen, commerciële ruimten en een gemeentelijke bibliotheek in de gemeente Kortemark. Gezien de bodem van het projectgebied in het verleden vermoedelijk reeds grondig verstoord werd, worden hier geen verdere onderzoeksdaden geadviseerd.

Deel 3: Bibliografie

Agentschap Onroerend Erfgoed 2016

AGIV

DOV Vlaanderen

Geoportaal

Geopunt

Van Ranst, E. & Sys, C. 2000. Eenduidige legende voor de digitale bodemkaart van Vlaanderen. Universiteit Gent.

Deel 4: Bijlagen

Projectcode	
Onderwerp	
Plannummer	1
Type plan	Kadasterplan
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	21/10/2016

Plannummer	2
Type plan	Topografische kaart
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	21/10/2016

Plannummer	3
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie projectgebied en vermoedelijk verstoorde zones
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	15/11/2016

Plannummer	4
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	2015

Plannummer	5
Type plan	Bodemkaart
Onderwerp plan	Traditionele landschappenkaart
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	6
Type plan	Bodemkaart
Onderwerp plan	Tertiair geologische kaart
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	7
Type plan	Bodemkaart
Onderwerp plan	Quartair geologische kaart
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	8
Type plan	Bodemkaart
Onderwerp plan	Locatie projectgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	9
Type plan	Bodemkaart
Onderwerp plan	Potentiële bodemerosie/ perceel
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	10
Type plan	Hoogtemodel
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	11
Type plan	Hoogtemodel
Onderwerp plan	Hoogteverloop projectgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	Onbekend

Plannummer	12
Type plan	Hoogtemodel
Onderwerp plan	Waterlopen
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	9/11/2016

Plannummer	13
Type plan	Historische kaart
Onderwerp plan	Ferrariskaart
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	1771-1777

Plannummer	14
Type plan	Historische kaart
Onderwerp plan	Atlas der Buurtwegen
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	Ca. 1840

Plannummer	15
Type plan	Historische kaart
Onderwerp plan	Poppkaart
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	1842-1879

Plannummer	16
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	1971

Plannummer	17
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	1979-1990

Plannummer	18
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	2000-2003

Plannummer	19
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	2008-2011

Plannummer	20
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Locatie onderzoeksgebied
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	2015

Plannummer	21
Type plan	Topografische kaart
Onderwerp plan	CAI
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	21/10/2016

Plannummer	22
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Cultuurhistorisch kader
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	24/10/2016

Plannummer	23
Type plan	Orthofoto
Onderwerp plan	Syntheseplan
Aanmaakschaal	Onbekend
Aanmaakwijze	Digitaal
Datum	15/11/2016